

RAMAZAN EKİNCİ**

Klasik Türk Edebiyatında Mizahî Takvimler*

Humorous Calendars in Classical
Turkish Literature

Ö Z E T

Klasik Türk edebiyatının şiir ağırlıklı olması mizahî eserlerimizin de umumiyetle manzum metinlerden meydana gelmesinde önemli bir etkenidir. Her ne kadar Türk mizah edebiyatının seçkin örneklerini (Harnâme, Sihâm-ı Kazâ vb.) manzum eserler teşkil etse de okuyucuyu güldürme ve güldürürken düşündürmeyi amaçlayan fıkra, nükte ve latifeler ihtiva eden müstakil mensur eserlerimiz de bulunmaktadır. Mensur mizahî eserler arasında çeşitli meslek erbabi ve toplumdaki belli zümrelerin bir yıl içinde başlarına gelecekleri kinaye, îham ve mecaz gibi sanatlardan yararlanarak anlatılan mizahî takvimler dikkat çekicidir. Farklı bir perspektifle kaleme alınan bu takvimlerin, bilindiği kadarıyla edebiyat tarihimizde sadece üç örneği mevcuttur İki Vahyî-i Evvel (ö. 1520), ikincisi Nasûhî (ö. 1537) ve üçüncüsü ise Küfîrî-i Bahâyî (ö. 1660) tarafından kaleme alınmıştır. Vahyî ve Nasûhî'ye ait takvimlerin metinleri elde bulunmamakta olup sadece tezkirelerin altınıtladığı kadarıyla kısa pasajlar hâlinde günümüze ulaşmıştır. Bugün itibarıyla türünün günümüze ulaşan yegâne örneği konumundaki Küfîrî-i Bahâyî'nin takviminin beş nüshası tespit edilmiştir. Bu makalede mizahî takvimler hakkında genel bilgiler paylaşıldıktan ve bunların yazarları tanıtıldıktan sonra tespit edilen mizahî takvimlerin inceleme ve metinlerine yer verilecektir. Vahyî ve Nasûhî'nin takvimlerinin metinleri şu'arâ tezkirelerinde yer aldıkları kadarıyla, Küfîrî-i Bahâyî'nin takviminin ise üç nüshadan hareketle tenkitli metni araştırmacıların istifadesine sunulacaktır.

ABSTRACT

The fact that Turkish literature is dominated mostly by poetry is an important factor for our humorous works which are generally composed of poetic texts. Although the outstanding examples of Turkish humorous literature (like Harnâme, Sihâm-ı Kazâ, etc.) are constituted of poetic works, we have also distinct prosaic works which contain jokes, wits and pleasantries that aim to humor the readers besides to make them thinking while humoring. Humorous calendars, which are told through benefiting from the arts such as parable, apprehension and metonymy which whether have rare examples among the distinct humorous works or were written up with a different perspective as well as happen to certain profession experts and classes in the community within one year, are remarkable. As far as is known, three humorous calendars whose first example belongs to Vahyî-i Evvel (d. 1520) were written throughout our history. The second example was written by Nasûhî (d. 1537), and the third one was written by Küfîrî-i Bahâyî (d. 1660). The text of humorous calendars of Vahyî and Nasûhî are not available and today they are just available in small passages as far as quoted from the collection of biographies. As of the today, five copies of the calendar of Küfîrî-i Bahâyî which are the sole surviving examples of its type have been discovered. After giving general information about humorous calendars and presenting the authors of them in this article, the humorous calendars discovered will be examined, and their texts will be included. As far as the texts of calendars of Vahyî and Nasûhî covered in the collection of biographies, the edition critics of three copies of Küfîrî-i Bahâyî calendar will be made use of the researchers.

ANAHTAR KELİMELEER

Hiciv, Mizah, Takvim, Vahyî, Nasûhî, Küfîrî-i Bahâyî.

KEYWORDS

Irony, Humour, Calendar, Vahyî, Nasûhî, Küfîrî-i Bahâyî.

* Makalenin Geliş Tarihi: 31.05.2016 / Kabul Tarihi: 01.11.2016.

** Arş. Gör. Dr., Manisa Celal Bayar Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, (ramazanekinci@hotmail.com).

Giriş

Klasik Türk edebiyatının hemen hemen bütün türlerinde olduğu gibi hiciv ve mizah alanında da manzum eserler çabuk ezberlenmeleri, daha kolay akılda tutulmaları, dinleyicisi üzerinde tesir etmeleri, şairlerin sanat güçlerini gösterme isteklerinin yanı sıra mevzun ve mukaffa söz söylemeye yönelik meyilleri ve buna benzer pek çok sebepten ötürü mensur eserlere nazaran daha fazla rağbet görmüştür. Bu alâkanın başlıca âmilleri arasında sadece edebî mahsullerini değil biyografik eserlerden tıp kitaplarına, sözlüklerden dinî kaideleri ihtiva eden metinlere kadar eserlerini manzum olarak kaleme almayı kendilerine şîâr edinmiş Osmanlı şairlerinin tercihleri ve onların telifatına itibar eden, ölçülü ve kafiyeli söze kıymet veren Osmanlı toplumunun beklentileri yer almaktadır. Bununla birlikte hem kemiyet hem de keyfiyet açısından tetkik edildiğinde azımsanmayacak kadar büyük bir yekûn teşkil eden mensur edebî metinler ve bunlar arasında da çeşitli vecheleriyle öne çıkan hiciv ve mizah risaleleri bulunmaktadır.¹ Kimi zaman kıssadan hisse çıkarmayı amaçlayan latîfeler, kimi zaman sadece okuyucusunun hoşça vakit geçirmesini sağlayan fıkralar, kimi zaman erkek meclislerinde anlatılan açık saçık hikâyeler bunlardan bazılarıdır. Bu makalede de haklarında yeterince bilgi bulunmayan, hem fazla yaygınlık kazanmamış hem de farklı bir perspektifle kaleme alınmış olan mizahî takvimler ele alınacaktır.

Lugatte “doğrultmak, düzeltmek; değerini belirlemek” anlamlarındaki Arapça bir sözcük olan “takvîm”, terim olarak “bir olayın belli bir başlangıca göre akıp giden zaman içerisindeki yerini, boyutlarını verme” ve “bunu veren belge” demektir. Söz konusu boyutlar yıl, ay, gün sayısı ve gün adı şeklinde belirlenmiştir (Akgür 2010: 488). Milattan önceki devirlerden itibaren muhtelif zamanlarda umumiyetle gök bilimcilerce güneş ve ayın hareketleri dikkate alınarak takvimler hazırlanmış, o günden zamanımıza kadar insanlar işlerini bu takvimlere göre tayin etmişlerdir.

¹ Bu eserler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Agâh Sırrı Levend, “Divan Edebiyatında Gülmece ve Yergi”, *TDAY Belleten*, 1970, s. 37-45; Edebiyat tarihimizde mizahî eserlerin tarihî seyri hakkında ayrıntılı için bkz. Tunca Kortantamer, “Kuruluşundan Tanzimata Kadar Osmanlı Dönemi Türk Mizahının Kısa Bir Tarihi”, *Türkler*, Yeni Türkiye Yay., C. 11, 2002, s. 605-621.

Osmanlı öncesi Türk ve İslâm devletlerinde olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde de takvim hazırlama işi "ilm-i tencîm" denilen yıldız ilmine vâkıf müneccimlerin vazifeleri arasında ilk sırada gelmekteydi. Müneccimler, Osmanlı sarayında bir müessesese olarak karşımıza çıkan müneccimbaşılığa bağlı olarak çalışmaktaydılar. Müneccimbaşı ve yardımcısı olan diğer müneccimler imsâkiye düzenlemek ve zayıçe hazırlayarak uğurlu saati tespit etmek, ahkâm-ı sâl/ahkâm takvimi hazırlamakla vazifelidiler (Aydüz 2006: 2).

Müneccimbaşılardan yükümlü olduğu görevlerden biri Ramazan imsâkiyesi hazırlamaktı. Bu imsakiyeler her yıl Şaban ayının son on günü içerisinde önce padişah ve sadrazama daha sonra da ileri gelen devlet adamlarına takdim edilirdi. Onların bir diğer vazifesi ise zayıçe hazırlayarak uğurlu saati ve vakt-i muhtarı tespit etmektir. -Zayıçe, uğurlu saati hesaplamak için kullanılan hesapların bütünüdür- Dünyada zuhur eden hadiselerin gök cisimlerinin tesiri altında olduğu ve gök cisimlerinin hareketleri ile olaylar arasında sıkı bir bağ bulunduğu inancının sevgiyle yapılacak işlerde uygun vakit ve eşref saati gözetmek Osmanlı toplumunda âdet hâlini almıştı. Osmanlılar döneminde eşref saati belirleme işi sultan düğünü, çocuk doğumu, hayır müesseselerinin temelinin atılması, köle satın alınması, evlenme, seyahata çıkma vb. pek çok konuda gözetilirdi.

Müneccimbaşılık teşkilâtının hazırladığı takvimler ikiye ayrılırdı. Birincisi her sene nevrüzde hazırlanan o senenin ay ve günlerini gösteren rakam takvimiyken ikincisi yeni girilen senede meydana gelecek işler hakkında müneccimbaşının yaptığı tahminî yorumlar ile yapılması uygun olan veya olmayan işlerin yazıldığı ahkâm takvimiydi. Bu takvim umumiyetle padişah ve devlet ricali için hazırlanmaktaydı. Padişah ve devlet ricalinden başlayarak her meslek grubundan insanın hâlleri hakkında hükümler bulunmaktaydı. Ancak bu hükümler genellikle aynı ifadelerle, müphem ve umumî tabirlerle yazılırdı. Ahkâm takvimleri genel olarak üç kısımdan oluşmaktaydı: Birinci kısımda giriş ve dualar yer alır, devamında padişah ve diğer devlet ricalinden başlayarak tabaka tabaka kişilerin ve grupların ahkâmı yazılırdı. İkinci bölümde nevrüzden nevrüza kadar olan aylar yazılarak her ayın ahkâmı verilirdi. Üçüncü kısımda ise o senede olacak güneş ve ay tutulması hakkında bilgi aktarılırdı (Aydüz 1995: 179, akt. Ekinci 2015: 39-40).

Genel olarak yukarıda anlatıldığı üzere tertip edilmiş olan ahkâm takvimleri, ilk olarak XV. asırda Vahyî-i Evvel tarafından mizahî olarak kaleme alınmış; Vahyî'nin muasırı olan ve kendisine onun takvimini model kabul eden Nasûhî tarafından hiciv ve mizahî unsurların ustalıkla kullanıldığı seçkin örneği verilmiştir. XVII. asır şairlerinden Küfrî-i Bahâyî ise mesleği olan müneccimbaşılık vasıtasıyla tam anlamıyla nasıl düzenleneceğine hâkim olduğu ahkâm takvimini hiciv, mizah ve müstehcenlikle harmanlayarak yeni bir terkip ortaya koymuştur. Eldeki metinlerden hareketle mizahî takvimlerin genel hususiyetleri şunlardır:

- Takvim yazarı, eserine başlamadan evvel hangi senenin kehanetlerini anlattığını bildirir. Elde bulunan üç takvimden ikisinin hangi yılda vuku bulacak hadiseleri anlattığı belirtilmiştir.

- Yazarlar kaleme aldıkları metinlerin gerçek olmadığını, çeşitli şekillerde okuyucularına aksettirmişlerdir. Meselâ Nasûhî, takviminin başında şunları söyler:

“Bi-takdîr-i emr-i Rabbânî ve fermân-ı hükm-i Sübhânî ve hey’et-i felekî ve berâhîn-i hendesî ve ecrâm-ı nûrânî ber-mûcib-i hisâb-ı zîc yalanı şöyle iktizâ eyler”

Küfrî-i Bahâyî de takvimleri düzenleyen müneccimlerin büyük yalancılar olduğunu bir hadis-i şerîf vasıtasıyla aktarır ve Arapça bir bedduayla “kıyamet gününe kadar zelil olmalarını” Allah’tan diler:

“Ahkâm-ı külliye sene bin elli altı târîhinde ber-muktezâ-yı hükemâ-yı me’bûnân-ı mütekaddimîn ve i’tibârât-ı deyyûsân-ı müneccimîn bi-kavl-i”³ كل منجم كذاب² خذلهم الله تعالى الى يوم الحساب³

- Takvim yazarları çoğunlukla muhtelif meslek erbabının bir yıl içinde başına gelecek hadiseleri yine kendi mesleğiyle ilişkilendirerek anlatmaya gayret etmiştir:

² Hadis-i Şerîf: “Bütün müneccimler yalancıdır.” Bkz. Mehmet Yılmaz, *Kültürümüzde Âyet ve Hadisler*, Kesit Yay., İstanbul 2013, s. 390.

³ “Allah onları kıyamet gününe kadar zelil bıraksın.”

*“Buzcılar san ‘atından sovuşup yaycılarun boynuzı kızmayınca işe ya-
kışmayalar.”*

*“Turşıcınun yüzi gözi ekşi sata. Demürci yüz karalığın dükkânda
kazana.”*

- Kehanette bulunulan sene içerisinde güneş veya ay tutulması olacaksa bildirilir ve bunların tesirlerinin nerelerde olacağı ve ne kadar süreceği ifade edilir.

*“İşbu bin elli altı senesi Cemâzi’l-âhiresinün on dördüncü Cum ‘a günü
tulû ‘-ı âfitâbdan on bir sâ ‘at yigirmi iki dakika müüründe tahte’l-arz
mâh-ı münevver muhsif ve fi’l-cümle mükedder olup muhsifen tulû ‘
eyleye ve leyle-i merkûmeden yine on iki sâ ‘at müüründe rûşen ü
tâbende ola.*

*... bu husûfun hükmi Sofyanoz ve Tataola mey-hâneleri ... Ketenciler
ve Makrahori ve Beşiktaş semtlerinde olup müddet-i te’sîr yetmiş üç
gün ve mu ‘azzam nühûseti otuz dört gün mütemâdi ola.”*

1. Vahyî-i Evvel ve Takvimi

1.1. Şairin Hayatı ve Edebî Şahsiyeti⁴

Doğum tarihi tam olarak bilinmeyen şair İznik’te dünyaya geldi. Kaynaklar, onu diğer mahlasdaşlarından ayırmak için Vahyî-i Evvel olarak tavsif etmiştir. Mutâd medrese eğitimini tamamladıktan sonra kadı oldu. Gençliğinde gittiği Diyarbakır ve İran taraflarında uzun müddet kaldı. Âşık Çelebi, o yöre şive ve terimlerinin şiirlerinde de görüldüğünü bildirmektedir. Latîfî vefatı tarihini Sultân Selîm devri sonu olarak verdiği göre 926/1519-20 yılında veya ona yakın bir tarihte ölmüş olmalıdır. Latîfî, “faziletli ve maârif sahibi bir kimse” olarak nitelediği Vahyî’nin muhayyel şiirlerinin beğenildiğini kaydeder. Eğridirli Hacı Kemâl’in *Câmi’u’n-Nezâ’ir*’inde bir, *Pervâne Bey Mecmû’ası*’nda iki, Edirneli Nazmî’nin *Mecma’u’n-Nezâ’ir*’inde üç şiiri yer almaktadır. (Köksal 2013:

⁴ Şairin hayatı, tarihî kaynaklar vasıtasıyla yazılmamış; doğrudan M. Fatih Köksal’ın *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*’ne yazdığı “Vahyî” maddesinden alıntılanmıştır.

<http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=343>)

1.2. Takvimi

Şairin nazire mecmuaları ve tezkirelerde kayıtlı şiirlerinin dışında mizahî bir takvimi vardır. Edebiyat tarihimizde bilinen ilk mizahî takvim yazarı olan Vahyî'nin eserinin günümüze ulaşmış müstakil bir nüshası tespit edilememiştir. Ancak XVI. asır şuarâ tezkiresi yazarlarından Âşık Çelebi, şairin takviminden kısa bir bölümü okuyucusuna sunar.

Metnin tamamı elde bulunmadığından klasik eser tertibi hususiyetlerine riayet edilip edilmediği tespit edilememiştir. Eserin hangi amaçla yazıldığı, müstakil bir adının olup olmadığı bilinmemektedir. Klasik Türk edebiyatındaki ilk mizahî takvim olan bu eserde H. 901 (1495-96) yılında zuhur edecek hadiseler birbiri ardınca sıralanır. Eserin anlattığı hadiseler H. 901 senesinde meydana gelecek olaylar olduğundan en geç H. 900 (1494-95) yılında yazılmış olmalıdır.

Âşık Çelebi'nin aktardığı üzere Vahyî, takviminde öncelikle padişahı başlatarak sırasıyla devlet erkânı, ilmiye sınıfı mensupları, devrinde önde gelen tarikatların muhipleri, askerler ve reyâdan muhtelif meslek erbâbının başına gelecekleri anlatır. Şüphesiz padişaha yönelik bir ironi yahut gönderme bulunmayıp doğrudan dua niteliğinde bir hükme yer veren şair teşbih, irsâl-i mesel, tenâsüb, kinâye ve mecaz gibi edebî sanatlardan istifade ederek metnini kaleme almıştır. Mevcut mizahî takvimler arasında hiciv, ironi ve mizahî öğelerin en az yer aldığı metin Vahyî'nin takvimidir. Âşık Çelebi, Vahyî'nin eserini, Nasûhî'nin takvimine kaynaklık etmesi bakımından değerli bulur; ancak her ikisi arasında yaptığı mukayesede Nasûhî'nin takviminin daha başarılı olduğunu ifade eder.

Eserin günümüze erişen bölümünde yer alan meslekler şunlardır:

Nişancılık,⁵ mülâzımlık,⁶ defterdarlık, hazine kâtipliği, müderrislik, kadılık, derbânlık,⁷ sipahilik, yeniçerilik, kürkçülük, macunculuk, bakkalık, bostancılık, kılıççılık, kasaplık, kazzazlık,⁸ tellâklık, imamlık, müezzinlik, tellâllık, kuşakçılık, kaşıkçılık, şairlik, hallaçlık, sarrafılık, kuyumculuk, berberlik, başçılık,⁹ boyacılık, buzculuk, gemicilik, reislik,¹⁰ naturluk,¹¹ nakkaşlık, topçuluk, değirmencilik, hamallık, şerbetçilik ve ciğercilik.

Metinde kullanılan atasözü ve deyimlerin bazıları şunlardır:

- Nâm ve nişân âlemde ölmez oğuldur.
- sikkesi yürümek, hesaba çekmek, yemek dirisi olmak, karalar giymek, kılıcı keskin olmak, sofrası çıkmak, diş bilemek.

“Sene 901. Hüdâvendigârıñ tâli’i mes’ûd olup ay u gün gibi sikkesi yüriye. Nişâncı Beg’ün sâ’id-i sîmîni zer-efşân olup nâm u nişân ki ‘âlemde ölmez oğuldur, Nişâncı’dan yâdgâr olup hükmi mü’eyyed ola. Mülâzımîne kazâ yitişe. Defterdârlar hâzîne kâtiblerini hisâba çeküp müderrisîn ehl-i riyâzet olup kâzîlar yimek dirisi ola, Şeyhler baş hırkaya çeküp murâkabe varalar. Şeyh Sünbül şûfîleri zülf-i dil-ber gibi qaralar giyüp perîşân-hâl olalar. Şeyh Vefâ şûfîleri yiynicek olup Hâcî Bayram

⁵ Osmanlı Devleti’nde berat, ferman, nâme vb.nin başına tuğra çekmekle görevli olan nişan kaleminin başı durumundaki yüksek memur, tevkîî, tevkîci. <http://www.kubbealtiligati.com/sonuclar.aspx?km=ni%C5%9Fanc%C4%B1&mi=0> (erişim tarihi: 02.04.2016)

⁶ Kânûnî devrine kadar medrese mezunları herhangi bir sıra gözetilmeksizin müderris veya kadı tayin edilmekteydi. Ebussu’ûd Efendi’nin şeyhülislamlığı esnasında bu usul değiştirilerek bir kaideye bağlandı. Buna göre medrese mezunları bir deftere kaydedilir ve mülâzım adını alırdı. Boşalan bir müderris yahut kadılık kadrosuna sıraya göre atama yapılırdı. Bkz. M. Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lugati*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1986, s. 232.

⁷ Kapıcılık.

⁸ Ham ipeği işleyen, iplik ve ibrişim durumuna getiren kimse. <http://www.kubbealtiligati.com/sonuclar.aspx?km=KAZAZLIK&mi=0> (erişim tarihi: 02.04.2016)

⁹ Koyun, kuzu, sığır gibi hayvanların başlarını temizleyip çiğ veya pişmiş olarak satma işi. <http://www.kubbealtiligati.com/sonuclar.aspx?km=ba%C5%9F%C3%A7%C4%B1&mi=0> (erişim tarihi: 02.04.2016)

¹⁰ Osmanlı donanmasında gemi kaptanı. Bir balıkçı teknesine kumanda eden kimse.

¹¹ Hamamda hizmet eden kimse, natır. <http://www.kubbealtiligati.com/sonuclar.aspx?km=natur&mi=0> (erişim tarihi: 02.04.2016)

şūfileri ağır başlı olalar. Suhteler, Yahūdī dil-berlerinūn başı zerde ve zīri dānedür diyü mülāhaza ideler. Derbānlar kapuya dehri düşüp gözleri kapuda halka ola. Sipāhīlerinūn atı yügrük, kılıcı keskin olup yeniceriler buldukların yonmak isteyüp yayabaşları anlara dik gele. Ramazān'da ekābirūn sofrası çıka. Kakum-beden, peleng-hışm, nāfe-mişāl kürkçi maḥbūbları derisine şıgmaız olup ma'cūn-fürüş dil-berler esrāra vākıf olup 'uşşākı ḥayrān ideler. Kannād maḥbūbları halkūn dimāğına şeker ezüp başı örtülü şatalar. Bakḳāl maḥbūbları incilerin koza degişüp berber maḥbūbları halkūn şakalına gülüp yeterince şıgayalar. Būstāncı güzelleri ter-ḥūn olup ehl-i bezm şöhetūn gömgök otı olalar. Kılıççılar dükkānında yalūn yüzliler cem' olalar, yalmanī yalmanī baḳalar. Ve kurd iştihālu 'aşıklar kaşşāb maḥbūblarınūn kuyruğuna diş bileyüp pehlūsına germ olalar. Ve kazzāzlar barmağından ilgi görinen dil-berūn tügme yolında koyalar. Ḥaṭīb Dellāk-zāde taşın tarağın kīseleyüp tekā'ūd murād idine, Sürmeli-zāde dahı anı görüp çekine. İmāmlar cemā'atden öñürdüp mü'ezzinler şonradan kāmēt getüre. Ramazān şevkı ile cāmī' minārelerinūn başında odlar yana. Şā'irler maḥbūblar yanından ḥarcanalar. Dellāller halkūn esbābın ūolanduralar. Kuşakçılarūn işi der-miyān olup kaşıkçılarūn işi ağza gele. Ḥallāclarūn yidügi etmek dizi üzerinde olup halkı pamucağ ile boğazlayalar. Būstāncılar bahār olmayınca köklemeyüp kürkçiler kış olmayınca tüyin düzmeyeler. Şarrāflar esīr-i kafes olalar. Kuyumcılar şıķup sızırup halkūn gümişine ḥām diyeler. Başçılar kaşşāblarūn ayağın alup başına kaşd ideler. Boyacılar āl idüp halkūn işin kara boya gök çivid ideler. Buzcılar şan'atından şovuyup yaycılarūn boynuzı kızmanınca işe yakışmayalar. Taş-bāzlar fūta altından işleyüp küşt-gīrlerinūn kulağın döyeler. Gemicilerinūn rüzgārı eyü olup yili yegin ola, re'isler lengerli ola. Nāṭūrlar ḥammāma girenlerinūn dül-bendin şıķup başmağın sileler. Kekezlerinūn yüzi yirde olup qahbelerūn başı yaşdıķda ola. Nakḳāşlar şüret uğrısı olalar. Topçılarūn otı işleyüp topçı başınūn topı göge ağa. Degirmencilerinūn toņuzlğı ucından çerḫi bata. Arka ḥammālları ardlarından yüklü olalar. Şerbetçilerinūn ağzına sinek üşe. Cigercilerinūn bağrı delik delik olup pencevişlerinūn (?) yüregi toğram toğram ola.(Kılıç 2010: 553-555)

2. Nasûhî ve Takvimi

2.1. Şairin Hayatı ve Edebî Şahsiyeti¹²

Edirneli olan şairin asıl ismi bilinmemektedir. “Attâr-zâde Nasûhî” adıyla tanınmıştır. Babası gibi kendisi de attâr idi. Âşık Çelebi, Nasûhî’nin attarlık yaptığı zamanda dükkânının, devrinin zarif kişileriyle dolup taşmasını, bu dükkânın âdetâ bir zevk, safa ve işret merkezi hâlinde olduğunu kaydetmektedir. Nasûhî aynı zamanda tabip idi. Diğer kaynaklarda, attarlıkla uğraşırken tıp ilmine merak sardığı ve kendince tabip “geçindiği” mealinde ifadeler varken Sehî, düzenli bir eğitim gördüğünü ve bu eğitim sonucunda tabip olduğunu, hatta Edirne’de II. Bayezîd Darüşşifası’nda baştabip olduğunu kaydetmektedir. Sehî, Nasûhî’yi “tabîb-i fâzıl ve hekîm-i kâmil” sıfatlarıyla anmıştır. Tezkirelerde Ahî Çelebi’den yardım istediği, ancak bu yardımın kabul edilmemesi üzerine onu hicvettiği bildirilmektedir. Şair *Sicill-i Osmanî*’ye göre 940/1533/34’te, *Tuhfe-i Nâilî*’ye göre 943/1536-37’de öldü. Diğer tezkire yazarları sanatıyla ilgili görüş beyan etmezlerken Sehî Bey, gazellerinin nefis ve ince, üslûbunun benzersiz olduğunu söylemektedir. Nasûhî’nin *Pervâne Bey Mecmuası*’nda ve Edirneli Nazmî’nin *Mecma’u’n-Nezâ’ir*’inde yedişer adet şiiri mevcuttur. (Köksal 2013: <http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=458>)

2.2. Takvimi

Şairin kaynaklarda ifade edildiği kadarıyla *Takvîm-i Nasûhî* adını taşıyan mizahî tarzda yazılmış mensur bir eseri vardır. Eserin günümüze ulaşmış müstakil bir nüshası bulunmamaktadır. Bu takvim Sehî Bey’in *Heşt-Behişt* ve Âşık Çelebi’nin *Meşâ’irü’ş-Şu’arâ*’da iktibas ettikleri kadarıyla günümüze erişmiştir. Elde eserin metninin tamamı bulunmadığından hangi maksatla kaleme alındığı, tam olarak ne zaman yazıldığı ve hangi senenin kehanetlerini anlattığı bilinmemektedir.

¹² Şairin hayatı, tarihî kaynaklar vasıtasıyla yazılmamış; doğrudan M. Fatih Köksal’ın M. Fatih Köksal’ın *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*’ne yazdığı “Nasûhî” maddesinden aynen alıntılanmıştır.

Tezkirelerin alıntıladığı parçalardan hareketle *Takvîm-i Nasûhî*, çeşitli meslek erbabının o yıl başlarına gelecekleri, “Demirciler yüz karalığı dükkânında kazana, değirmencinin sakalı değirmende ağara, sâzendeler her kıldan çalalar..” gibi meslekleriyle ilgili kinaye, iham ve mecaz gibi sanatların yanı sıra irsal-i mesel, tezat, tenasüp gibi diğer edebî sanatlardan da yararlanarak açıkladığı mensur bir takvimdir.

Vahyî'nin takviminden daha fazla mizahî öge ihtiva eden bu eser, edebî sanatların ustalıkla kullanıldığı bir metindir. Küfrî-i Bahâyî'nin takvimindeki müstehcen ibare ve ifadeler bu takvimde rastlanmaz. Âşık Çelebi'nin ifadesine göre Nasûhî'nin takviminin kaynağı, Vahyî'nin eseridir ve ona göre daha kısa ve daha güzeldir.

Eserin günümüze erişen bölümünde yer alan meslekler:

Hamamcılık, tellâklık, nâturluk, pazarcılık, arpacılık, muhtesiblik,¹³ kalaycılık, aşçılık, sipahilik, hizmetçilik, sancakbeyliği, kazancılık, hamallık, bezirganlık, başmakçılık,¹⁴ arabacılık, meyhanecilik, turşuculuk, demircilik, değirmencilik, sâzendelik, rakkaslık.

Eserde kullanılan bazı deyimler ve atasözleri şunlardır:

- ağzının ölçüsünü almak, mecâl bulmak.
- Korkak bezirgan assı etmez.¹⁵

“Aḥkām-ı Takvīm

Bi-taḥdīr-i emr-i Rabbānī ve fermān-ı ḥükm-i Sübhānī ve hey'et-i felekī ve berāhīn-i hendesī ve ecrām-ı nūrānī ber-müciḥ-i ḥisāb-ı zīc yalanı şöyle iktizā eyler kim bu yıl ḥammāmcılar ḳapu bekleyüp dellākler iḳerüde derkār olar ve nāḥırlar muttaşıl paşmak silme üzerine olar ve bāzārcılarda alma ve şatma çoğ ola ve arpacılar muḥtesib oğlanınuḡ ağzı ölçisin alalar ki “alduğumuz kile ile şataruz” dimege mecāl bulalar ve

¹³ İslâm hukûkunda bir kasaba veya şehir halkının şer'î emir ve yasaklara uymasını sağlamakla görevli olarak çarşı ve pazarı kontrol eden, ticârî dâvâlara ve bâzı amme dâvâlarına bakan belediye zâbıta memuru, ihtisap ağası, ihtisap emîni, şehremîni. <http://www.kubbealtilugati.com/sonuclar.aspx?km=muhtesip&mi=0> (erişim tarihi: 02.04.2016)

¹⁴ Eskiden ayakkabı yapma veya satma işine başmakçılık denirdi.

¹⁵ Bu atasözünün bir başka varyantı “Korkak bezirgân ne kâr eder ne ziyân.”

kalaycılar döne döne kazanc ideler ve aşçılarda mâ çanak bir çanak ola ve sipâhîler maḥbûb ḥudmetkârlar arḳasında ḥoş geçeler.” (Kut 1979: 253-254)

“Pâdşâhlar maḥbûb uyduralar. Sancaḳbegleri daḫı ol sancaḳdan olarlar. ‘Ameldârlaruḡ evveli ‘amel, âḫiri dâr ola. Küffâruḡ büti şınup ḡuzâtuḡ kılıcı ‘arşda aşıla. Kazancılar döne döne kazanc ideler. Bâzârcılar alma şatma ideler. Aşçılarda mâ çanak bir çanak ola. Hammâllar yûkin tuta, mâl eşegi olalar. Bitbâzarında ḫalk pire gibi kaynaşa. Dellâl dellâle yüzüzdür, diye. Korḳaḳ bâzirḡân aşşı itmeye. Başmaḡcınun işi ayaḡa düşe. ‘Arabacınun işi yûriye. Şarâba yasaḡdan mey-ḫânegi kâfir ola. Turşıcınun yüzi gözi ekşi şata. Demürce yüz ḳaralığın dükkânda kazana. Degirmencinun şakalı degirmende ağara. Sâzendeler her kıldan çala. Raḳḳâşlar çalgusuz oynaya. Curcuna oynayan maşḫara düşe. Gelin güyegü emiş ḳarış olup yengenün emegi saḡdıç emegine döne.” (Kılıç 2010: 878)

3. Küfrî-i Bahâî ve Takvimi

3.1. Şairin Hayatı ve Edebî Şahsiyeti¹⁶

Şairin hayatı hakkındaki bilgilerimiz oldukça sınırlıdır. Kaynaklardaki bilgiler birbirini tekrardan öteye geçmemektedir. İstanbul’da doğmuştur. Asıl adı Hasan Çelebi’dir. Yıldız ilminde mahâret sahibidir. 1061 Ramazan /1651 Ağustos’ta Müneccimbaşı Hüseyin Efendi yerine müneccimbaşılık görevine yükseltilmiştir. Şiirlerinde Bahâî mahlasını kullanmıştır. Mahlasını kullanmadığı manzumeleri de mevcuttur. Yaratılışı hicve ve mizâha meyilli olduğundan ve manzumelerinde küfür derecesinde ifadelere yer verdiğinden Küfrî-i Bahâî olarak tanınmıştır. Bazı kaynaklarda Küfrî lakabının Fikrî’den dönüştüğü bildirilmektedir. 1071 Safer /1660 Ekim’de İstanbul’da ölmüştür.

Şairin en meşhur eseri *Dîvân-ı Hezeliyyât*’tır. Divanın en hacimli nüshasında 7 kaside, 7 müseddes, 3 muhammes, 1 müstezad, 62 gazel, 3’ü tarih olan 25 kıta, 2 mesnevi, 2 Farsça rubâî, 12 müfred bulunmaktadır. Ayrıca şairin çeşitli hiciv ve hezel mecmualarında da kayıtlı şiirleri vardır.

¹⁶ Şairin hayatı, tarihî kaynaklar vasıtasıyla yazılmamış; doğrudan Ramazan Ekinci’nin *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*’ne yazdığı “Bahâî Küfrî Hasan Çelebi” maddesinden alıntılanmıştır.

Dîvân-ı Hezeliyyât, hemen hemen baştan sona gayr-ı ahlâkî ifadeler ve galiz küfürlerin yer aldığı şiirlerden müteşekkildir. Bunların tamamı edebî açıdan kusurlu; sanat, incelik ve güzellikten yoksundur. Küfrî-i Bahâyî'ye edebiyat tarihinde hiciv ve mizâh şairi olarak ayrı bir yer kazandıran vasfı, şairin küfürden ârî, hiciv ve alayın yoğun olduğu birkaç şiiridir. Ayrıca şair, diğer şairlerce neredeyse hiç kullanılmayan redifler kullanmıştır. Bahâyî, kendine has bir hiciv üslûbuna sahiptir. (Ekinci 2014: <http://www.turkedebiyatilisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=501>)

Her ne kadar şiirlerinin büyük bir kısmı küfür ve hezel ihtiva etse de şairin bazı şiirlerinde sosyal tenkide rastlamak mümkündür. Billhassa Kadızâdeliler¹⁷ hareketinin en şiddetli şekilde yaşandığı bir devirde ömür süren Küfrî-i Bahâyî, kesin olarak ne maksatla yazıldığı bilinmese de “zındıklık, mülhidlik” iddiasında bulunanlara yönelik yazdığı meşhur müseddesinde:

Zâhidin her ne kadar ta'nı firâvân olsa
 Ana gam çekmez idik zerrece 'irfân olsa
 Rafz u ilhâd nedir anlasa iz'ân olsa
 Sıdk ile mezheb-i İslâm'da pûyân olsa
 Bize mülhid diyenün kendüde îmân olsa
 Dahl iden dînimize bâri müselmân olsa¹⁸

diyerek ham sofuları zarif bir şekilde zemmeder.

Küfrî-i Bahâyî yalnızca şeriat ulemasını tenkit etmekle kalmaz, asıl vazifesi bağlı buldukları tarikatın öğretilerini yaymak ve kendi dergâhlarında ibadet ve taatle meşgul olmak olan bazı tarikat erbabını da dünyevî uğraş ve zevklere dalmalarından ötürü eleştirir:

Eyler oldı Mevlevîler ehl-i dünyâya hücüm
 Hâşa li'llâh kim buna râzî ola Mollâ-yı Rûm

¹⁷ Bu hususta ayrıntılı bilgi için bkz. Semiramis Çavuşoğlu, “Kadızâdeliler”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2001, C. 24, s. 100-102; Ali Fuat Bilkan, *Fakihler ve Sofuların Kavgası 17. Yüzyılda Kadızâdeliler ve Sivâsiler*, İletişim Yay., İstanbul 2016.

¹⁸ Şiirin tamamı için bkz. Ekinci, agm, s. 46.

Sûr u mâtemde ider bunlar icrâ-yı rüsûm
 ‘Âlemi tutdı sadâ-yı nây ü gülbâng-i kudûm
 Hâsılı ehl-i dile cevri-i felek eksük değül
 Kanda varsan bir dede bir dünbelek eksük değül¹⁹

3.2. Takvimi

Şairliğinin yanı sıra asıl vazifesi müneccimbaşılık olan Küfrî-i Bahâyî, mesleği gereği hazırlamak zorunda olduğu takvimlere hiciv, mizah ve hezele yatkın mizacının tesiriyle mizahî bir takvim daha ilave etmiştir. Bazı nüshalarında ismi *Ahkâm-ı Külliye*, bazılarında ise *Takvîmü'l-Kavîm* adıyla kayıtlı bu takvimin içinde eserin müstakil bir isminin olup olmadığına dair herhangi bir ifade bulunmamaktadır.²⁰ Yukarıdaki adlandırmalar kanaatimizce eserin istinsahını yapanların muhtevadan hareketle yaptığı tasarruflardır. Eserde klasik tertip hususiyetlerinin hiçbiri yer almaz. Metnin niçin kaleme alındığı açıklanmamıştır. Eserde anlatılan hadiseler, 1056/1646-47 yılına ait olduğundan metnin yazım tarihi en geç 1055/1645-46 olmalıdır. Yazar takviminin başında cereyan etmesi muhtemel olayların “sâl-i kelb” yani “köpek yılı”nda zuhur edeceğini bildirmektedir. Bilindiği üzere her yıla bir hayvan isminin verildiği ve “On iki hayvanlı takvim”²¹ adıyla bilinen takvim başta eski Türkler olmak üzere Çinliler, Hintliler ve Tibetliler gibi bazı Orta ve Uzak Doğu Asya’da yaygın olarak kullanılmıştır.

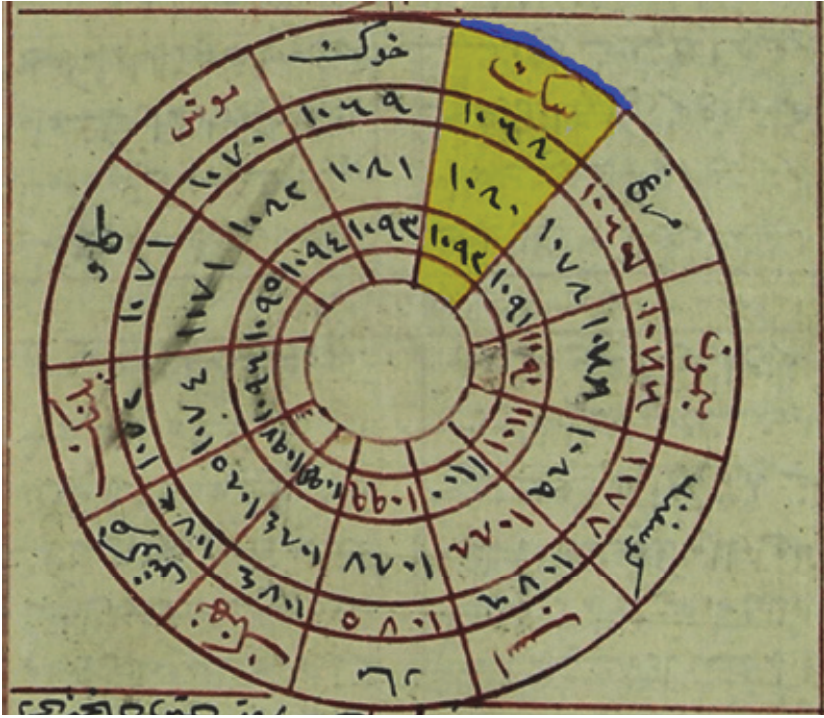
¹⁹ Şiirin tamamı için bkz. Ekinci, agm, s. 49.

²⁰ Metnin Takvîmü'l-Kavîm olarak adlandırılmasında eserin birçok yerinde geçen çeşitli kavimlere yönelik kehanetlerin bulunması etkili olmuştur:

- zümre-i dânişmendân ve **Etrâk**-i dânişmendân-ı medâris-nişînân ‘ulûm-ı fâhire ve fûnûn-ı bâhireye çalışup kelâm-ı mantıktan nutka kâdir olmayup ekseri ...
- **Tatar** tâ’ifesi gibi küffâr-ı hâksâr üzerine akınlar idüp mahbûbe câriyeler ve tâze dilber oğlanlar çıkarup ...
- kibâr-ı mahâdimün bazılarına ekâbir marazı musallat olduğu sebepten tüvânâ **Arab** köleleri ve zîr-dest **Urus Kazakları** ağır bahâlara alınup ve satlup esîrcilerün fâ’ide görmelerine ...
- kuyruk yağının çokluğuna ve kuyruklu **Kürd** tâ’ifesinin içinde fitne vü fesâd izdiyâd üzre olup ...

²¹ Bu takvimin menşei, esasları ve yaygınlaşma sahası hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Osman Turan, *Oniki Hayvanlı Türk Takvimi*, Ötüken Yay., İstanbul 2004.

Öncelikle Küfrî-i Bahâyî'nin beyanının doğruluğunu tetkik etmek ve H. 1056 yılının "köpek yılı"na denk gelip gelmediğini araştırmak üzere yapılan incelemelerde şairin "sene 1056, sâl-i kelb" ifadesinin doğru olduğu tespit edilmiştir. Süleymaniye Kütüphanesi Fatih 3428 numarada kayıtlı Hasan Rızâyî'nin *Nakl-i Ahkâm-ı Sâl-i Türkân* adlı manzumesinde yer alan bir *On İki Hayvanlı Takvimi* dairesinde hangi senenin hangi hayvan yılına tekabül ettiği belirtilmiştir:

Görüntüde işaretli olan kısım köpek yılının hangi senelere denk geldiğini göstermektedir. Bilindiği üzere bu takvimde her yıl bir hayvana tahsis edilmiş ve 12 senede bir, aynı hayvanın yılı tekrar etmektedir. Resimdeki işaretlenen kısımda köpek yılı için 1068, 1080 ve 1092 belirtilmiştir. 1068'den önceki ilk köpek yılı için 12 çıkarılması gerekir. Böylelikle Küfrî-i Bahâyî'nin kehanetlerini ihtiva eden "Sâl-i Kelb, sene 1056" ifadesinin doğruluğu ispatlanmış olur.

Küfrî-i Bahâyî müneccim olması hasebiyle “On İki Hayvanlı Türk Takvimi”nden haberdardır. Her yılın müneccimler tarafından bir hayvan ismiyle adlandırıldığını mizahî olarak şöyle anlatır:

“ber-muktezâ-yı hükemâ-yı me'bûnân-ı mütekaddimîn ve i tibârât-ı deyyûsân-ı müneccimîn ... her bir sâl-i ferhunde-fâli kendüler gibi birer hayvân-ı bî-iz âna mensûb itmegin²² الكلام صفت المتكلمين mefhûmınca bu sâl-i hayr-me'âli dahi sıfat-ı kelb ile mukalleb eylediler.”

Türkler müslüman olduktan sonra da bazı Türk boylarınca kullanılmaya devam eden ve genel adıyla “Ahkâm-ı Sâl-i Türkân” olarak bilinen bu takvimde “köpek yılı”, “it yılı” olarak adlandırılmış ve bu sene içinde olacaklar, doğan kişilerin karakter özellikleri şöyle tarif edilmiştir:

“Fitne, karışıklık ve kan dökücülük, at ve katır ölümü olur, hayvanların kıymeti artar. Hırsızlar ve yol kesiciler çoğalır. Kış gayet soğuk geçer; çok hastalık olur; veba ve ölüm korkusu artar ve düşman halk arasına muhalefet sokar. Musadere ve mutalebe çoğalır; katil, zulüm ve sitem olur. Yılın evvelinde doğan fena tabiatlı ve köpek sıfatlı ve münasebetsiz, cenkçi, doğru söyleyici olur. Ortasında doğan akıllı, bilgili fakat itibarsız olur. Sonunda doğan kahraman, yiğit, vekarlı ve vefalı, yüksek sesli olur. Hububat ve ekmek az ve bahalı olur. Ölüm ve kıtâl çok olur. Kış hafif, meyvalar ucuz olur. Bu yılın ilkinde doğan kız veya erkek kötü söyleyici, haris ve obur olur; ortasında doğan kavgacı, sonunda doğan kanaatkâr ve vefalı olur.” (Turan 2004: 104)

XVII. asır mutasavvıf şairlerden Hasan Rızâyî de “Nakl-i Ahkâm-ı Sâl-i Türkân” adıyla bir manzume kaleme almış; on iki hayvanlı Türk takvimine göre kehanetlerini manzum şekilde sıralamıştır. Buna göre köpek yılında zuhur etmesi muhtemel hadiseler şöyledir:

Ahkâm-ı Sâl-i Seg

Sâl-i segde ola hubûbât az
Mîveler çok ola hemân ol yaz

Kış katı ola uğrılar ekser
Hem devâbda ölüm ola bed-ter

²² “Söz, söyleyenin sıfatıdır.” Mehmet Yılmaz, *Kültürümüzde Arapça ve Farsça Asıllı Vecizeler Sözlüğü*, Sütun Yay., İzmir 2008, s. 459.

Ola tâ‘ûn dahi hazân vakti
Ceng ü harb u kıtâl ola katı

Evvelinde toğan ola nâdân
Evsatında toğansa gammâzân²³

Âhirinde toğan o bâtıldur
Lîk heybetlüdür yâ câhildür (Boyraz 2010: 165)

Küfrî-i Bahâyî “köpek yılı”nın kehanetlerini anlattığı takviminde “köpek”lerle alâkalı birçok şeyi mizahî şekilde kullanır:

“... kudurmuş it gibi sin sin gezmelerine ...”

“... kızmış kancık it gibi çatışıp ve her gördükleri nekbetlere kuyruk sallamalarına ...”

“... ekseri köpek başlı ve kıtmir çehreli ve mastı bacaklı ve bir karından beşer ve altışar veled doğmasına ...”

Küfrî-i Bahâyî de selefleri Vahyî ve Nasûhî gibi takvimi için belirlediği sene içinde olacakları mizahî şekilde bir bir anlatmıştır. Yazarın seleflerinden farkı hiciv ve mizahın yanı sıra müstehcen ibare ve ifadelere sıklıkla yer vermesidir. Yazar bilhassa yaşadığı devirdeki İstanbul’da gayr-ı meşrû münâsebetlerin tesis edildiği mekânlarda, meyhanelerin açık olduğu yerlerde ve gayr-ı müslimlerin yoğun olarak yaşadığı semtlerde vuku bulması muhtemel hâdisâtı tasvir eder. Küfrî-i Bahâyî öncelikle eserine kendinin de mensup olduğu ilmiye sınıfından bazı zümrelerin başına gelecekleri hem esprili bir dille hem de ironik bir üslupla şöyle anlatır:

“... zümre-i dânişmendân ve etrâk-i dânişmendân-ı medâris-nişînân ‘ulûm-ı fâhire ve fûnûn-ı bâhireye çalışıp kelâm-ı mantıktan nutka kâdir olmayup ekserî Hayâtü’l-Hayevân ve Geyik Dâstânı’ndan mesâ’il-i ‘amîka ve delâ’il-i dakîka istihrâc eyleyüp birbiriyle harren fahren mübâhese ve münâkaşadan hâlî olmamalarına ve ‘umûmen küttâb ve erbâb-ı aklâmın ma’îşetleri tenezzülde olup ‘âşıkları çok fâhişelere ve zıbıkçı kahbelere ve kocaların sihri ile eşek itmiş sehânelere nâmeler ve şîrînlükler yazup geçinmelerine ve dahi şu ‘arâ tâ’ifesinin erbâb-ı devlete ve ashâb-ı ‘izz ü rif’âte virdükleri kasâ’id-i selîse vü

²³ Bu mısırda vezin aksamaktadır.

tevârîh-i nefîse zımnında sile vü ihsân me'mûl iken cevri-firâvân, belki değnek ve kötek yimelerine ammâ Kayıkcı Mustafâ deyişlerine ve Köroğlı tekerlemelerine ziyâde tevkîr ü i'tibâr itmelerine ve Şehnâme-hân olan zurafânun ve kissa okıyan yârânun kârları battâl olup kimi bitbâzârı miyâncısı olup ve kimi dahi subaşıya çıkup siyâset dellâli olmalarına ve gürûh-ı erbâb-ı âlât ve ashâb-ı silâhun revnak u iştihârlarına husûsen kın keser dilîrlerin ..."

Yazar ilmiye sınıfına mensup kimselerin ardından seyfiye sınıfı olarak bilinen askerlerin başlarına gelecekleri anlatır. Daha sonra kadınlar ve muglimlerin (eşcinsel erkekler) hakkındaki kehanetlere, hamam sefaları ve sohbetlerde, meyhanelerde ve umûmhanelerde olacaklara yer verir.

Küfrî-i Bahâyî, Vahyî ve Nasûhî'nin anlattığı kadar esnaflardan bahsetmez. Yazarın metninde kehanette bulunduğu esnaflar arasında şunlar yer almaktadır:

Dânişmendlik, kâtiplik, şairlik, kıssahânlık, Şehnâme-hânlık, okçuluk, yaycılık, imamlık, bekçilik, aseslik,²⁴ subaşılık, sâzendelik, mugannîlik,²⁵ hilalcilik, zihgircilik,²⁶ bozacılık.

Küfrî-i Bahâyî'nin takviminin, seleflerinin eserlerinden bir diğer dikkat çekici farkı ise devrindeki meşhur eşya, meyve ve sebzelerin yanı sıra pek çok hayvan isminin zikredilmesi ve bunlarla alâkalı kehanetleridir.

Eserde yer alan eşya, bitki ve hayvan adlarından örnek olarak şunlar zikredilebilir:

İzmir sabunu, Trablus sabunu, Kefe lâlesi, Arab t.şağı,²⁷ Langa hıyarı, Mora patlıcanı, pırasa, turp, şalgam, aş kabağı, ebegümece, Lapseki karpuzu, muz, lop incir.

Sazkayası, paço, lakoz, istakoz, kalkanbalığı, köpek, Merzifon eşeği, zurafa, gergedan, geyik, ördek, kaz, tavuk, ağaçkakan, saksagan, kuyruk-salan, sakakuşu, başdankara.

²⁴ Gece bekçisi.

²⁵ Güzel sesle ve mûsikî kurallarına uyarak şarkı söyleme işi, ses sanatkârlığı. <http://kubbealtilugati.com/sonuclar.aspx?km=muganni&mi=0> (erişim tarihi: 03.05.2016)

²⁶ Sağ elin başparmağına takılan atış yüzüğü yapan ve satan kimse.

²⁷ Bir çiçek adı.

Küfrî-i Bahâyî, takviminde İstanbul'daki pek çok semtin ismini zikreder. 1056 yılında meydana geleceğini iddia ettiği ay ve güneş tutulmasının tesirlerinin etkili olacağı semt ve mahallelerden bahseder. Bunlar arasında Göksu, Sarıyer, Beykoz, Kurukavak, Zibayokuşu, Balat, Lâlezâr, Çivizâde, Kâğıdhane, Ağaçayırı, Bucakbağı, Tatavla, Sazlılıman, Makrahori (Bakırköy) ve Beşiktaş yer almaktadır.

Kütüphane katalogları ve mecmualar arasında yapılan taramalarda Küfrî-i Bahâyî'nin takviminin beş nüshası tespit edilmiştir.

1. Ali Emîrî MNZ 1086 numarada kayıtlı *Dîvân-ı Hezeliyyât* nüshasının sonunda yer almaktadır. Satır sayısı 23 olan metnin tamamı 5 varaktan ibarettir. H. 1225/1810-11 yılında Ahmed İzzet isimli bir müstensih tarafından istinsah edilmiştir. Eserin birçok yerinde kelimeler eksik ve yanlış yazılmıştır.
2. Ankara Millî Kütüphane 06 Mil Yz A 528/6 numarada kayıtlı yazmanın sonunda bulunmaktadır. Eserin başı ve sonunda satır sayısı değişmekte olup diğer varaklar 19 satırdan meydana gelmektedir. Yazmanın tamamı 7 varaktır. Kim tarafından ve ne zaman istinsah edildiği tam olarak bilinmeyen yazmanın başında 1255/1839-40 yılı yazılıdır. Eserde hatalı ve eksik yazım oldukça azdır.
3. İstanbul Üniversitesi Nâdir Eserler Kütüphanesi TY 3004 numarada kayıtlı hiciv mecmuasının içinde yer almaktadır. 19 satırlı olan yazmanın tamamı 5 varaktır. Kim tarafından ve ne zaman istinsah edildiği tam olarak bilinmeyen bu nüsha, 1 numaralı nüsha ile benzer özellikler taşımaktadır.
4. Eserin dördüncü nüshası ise M. Fuad Köprülü'nün bildirdiği üzere şahsî kütüphanesindedir.²⁸
5. Takvimin beşinci nüshası Raif Yelkenci yazmaları arasındadır.²⁹

²⁸ M. F. Köprülü, "Türklerde Halk Hikâyeciliğine Ait Bazı Maddeler", *Edebiyat Araştırmaları 1*, Akçağ Yay., Ankara 2004, s. 327. Köprülü yazmaları arasında yaptığımız katalog taramasında maalesef esere tesadüf edemedik. Kanaatimizce eser, kataloglanma safhasında müstakil olarak değerlendirilmemiştir. Muhtemelen söz konusu kütüphanede bir yazmanın içinde mukayyettir.

²⁹ Levend, agm, s. 43.

Takvim³⁰[AE21a] [M41b]³¹ [İ16b]

Sāl-i kelb.³² Aḥkām-ı külliye sene biñ elli altı tārīhinde³³ ber-muḳteżā-yı ḥükemā-yı me'bünān-ı müteḳaddimīn ve i'tibārāt-ı deyyūsān-ı müneccimīn³⁴ bi-ḳavl-i i -her bir sāl³⁶ خذلهم الله تعالى الى يوم الحساب³⁵ كل منجم كذاب³⁵ ferḥunde-fāli kendüler gibi birer³⁷ ḥayvān-ı bī-iz'āna mensüb itmegin الكلام³⁸ 1 kelb ile -ifathī şda⁴⁰ me'āli-ḥayri -bu sāl³⁹ incamefhüm³⁸ صفت المتكلمين³⁸ muḳalleb eylediler.⁴¹

İmdi delālet ider ki maḥādīm-i zī-şān ve süfehā-yı devrānuñ sürür u ḥübūrlarına ḥadden bīrūn evzā⁴² ğarībeleri⁴² ve 'adden efzūn cünūn-ı 'acībeleri zūhūr idüp dārū'ş-şifālarda şoḥbetler olup gül-ābīye ri'āyet itmeleriyle⁴³ aḥlāḳ-ı ḥamīdeleri⁴⁴ ve eṭvār-ı pesendīdeleri meşḥūr-ı 'ālem ü

³⁰ 1 numaralı nüsha AE, 2 numaralı nüsha M, 3 numaralı nüsha İ harfiyle kısaltılmıştır. Varak geçişleri [] ile bildirilmiştir. Okunuşunda tereddüt edilen kelimelerin yanına (?) işareti konmuş; Arapça-Farsça ifade kalıplarının tercümeleri dipnotta verilmiştir. Âdâba mugayir müstehcen ifadeler anlaşılmasına mâni olunmayacak şekilde noktalanmıştır.

³¹ Hāzā Takvīmü'l-ḳavīm İlā Re'isi'l-müneccimīn ve 'umdeti'l-mükezzibīn Ḥasan el-Küfrī min envā'i'l-'acā'ib ve eşnāfi'l-ġarā'ib.

³² Sāl-i kelb İ: -AE, -M.

³³ Aḥkām-ı külliye sene biñ elli altı tārīhinde İ: Aḥkām-ı külliye sene biñ elli altı AE: -M.

³⁴ ḥükemā-yı me'bünān-ı müteḳaddimīn ve i'tibārāt-ı deyyūsān-ı müneccimīn AE, İ: i'tibārāt-ı ḥükemā-yı ḳavl-i me'bünān-ı müteḳaddimīn ve i'tikād-ı M.

³⁵ Hadis-i Şerif: "Bütün müneccimler yalancıdır." Yılmaz, age (2013), s. 390.

³⁶ "Allah onları kıyamet gününe kadar zelif bıraksın."

³⁷ birer İ, M: bir AE.

³⁸ "Söz, söyleyenin sıfatıdır." Yılmaz, age (2008), s. 459.

³⁹ mefhūmunca İ, M: - AE.

⁴⁰ bu sāl-i ḥayr-me'āli AE, İ: bir sāl-i ḥarḥar-ı bī-me'āli M.

⁴¹ eylediler AE, İ: itdiler M.

⁴² ğarībeleri İ: ğarībe AE, M.

⁴³ dārū'ş-şifālarda şoḥbetler olup gül-ābīye ri'āyet itmeleriyle İ: -AE, -M.

⁴⁴ ḥamīdeleri AE, M: ḥamīde İ.

‘ālemyān olmasına ve zümre-i dānişmendān ve etrāk-i dānişmendān-ı⁴⁵ medāris-nişīnān ‘ulūm-ı fāhire ve fūnūn-ı bāhireye çalışup kelām-ı mantıkdan nuṭka kâdir olmayup ekseri *Ḥayātü'l-Ḥayevān*⁴⁶ ve *Geyik Dāstānı*'ndan⁴⁷ mesā'il-i ‘amīka ve delā'il-i daḳīka istihrāc eyleyüp birbiriyle ḥarren fāhren⁴⁸ mübāheṣe ve münākaşadan ḥālī olmamalarına ve ‘umūmen küttāb ve erbāb-ı aḳlāmıñ [M42a] ma'īšetleri tenezzülde⁴⁹ olup ‘aşıḳları çok fāhişelere ve zıbıḳçı⁵⁰ ḳaḥbelere ve ḳocaların siḥr ile⁵¹ eşek itmış sehḥārelere nāmeler ve şīrinlikler yazup geçinmelerine ve daḫi [İ17a] şu‘arā ḫā'ifesinüñ erbāb-ı devlete ve aṣḫāb-ı ‘izz ü rifāte virdükleri⁵² ḳaṣā'id-i selīse vü tevārīḫ-i nefīse zımnında şıle vü iḥsān me'mül iken cevri firāvān, belki degnek ve kötek yimelerine ammā Ḳayıḳcı Muṣṭafā deyişlerine ve Köroḫlı⁵³ tekerlemelerine ziyāde tevḳīr u i'tibār⁵⁴ itmelerine ve *Şehnāme*-ḫān olan zūrafānuñ⁵⁵ ve ḳıṣṣa oḳıyan yārānuñ ḳārları⁵⁶ baḫṭāl olup kimi bitbāzārı miyāncısı olup⁵⁷ ve kimi daḫi şubaşıya çıḳup siyāset dellāli olmalarına ve gürūh-ı⁵⁸ erbāb-ı ālāt ve aṣḫāb-ı silāḫıñ revnaḳ u⁵⁹ iş-tihārlarına ḫuṣūşen ḳın keser [AE21b] dilīrlerin⁶⁰ ve ḳılıç biler kekezlerüñ⁶¹ g.tlerine birer⁶² ḫançer şoḳup ta'ālim-ḫānelerde yüz oḳı bir aḳçeye viresiye

⁴⁵ dānişmendān-ı AE: -İ, -M.

⁴⁶ Ḥayātü'l-Ḥayevān M: ḫayāt-ı ḫayvān gibi AE: ḫayāt-ı ḫayvān İ.

⁴⁷ Dāstānı'ndan AE, İ: dāstānlarından M.

⁴⁸ Bu şekilde okunması için harekelenmiştir.

⁴⁹ tenezzülde AE, İ: tenezzül üzere M.

⁵⁰ fāhişelere ve zıbıḳçı İ, M: fāhişe ve zıbıḳçı AE.

⁵¹ siḥr ile AE: -İ, -M.

⁵² erbāb-ı devlete ve aṣḫāb-ı ‘izz ü rifāte virdükleri AE: erbāb-ı devlet ve aṣḫāb-ı ‘izz ü rifāte getirdükleri İ: aṣḫāb-ı devlete ve erbāb-ı ‘izz ü rifāte getirdükleri M.

⁵³ deyişlerine ve Köroḫlı M: deyişleri ve Köroḫlı İ: deyişlerine AE.

⁵⁴ tevḳīr u i'tibār İ, M: i'tibār u tevḳīr AE.

⁵⁵ zūrafānuñ AE, İ: zarīfler M.

⁵⁶ yārānuñ ḳārları AE, İ: ḫarīfler M.

⁵⁷ miyāncısı olup AE: miyāncısı İ: dellāli M.

⁵⁸ gürūh-ı İ, M: -AE.

⁵⁹ revnaḳ u İ: rifātime ve AE: zevḳine ve M.

⁶⁰ dilīrlerin AE, İ: dilīrler M.

⁶¹ ḳılıç biler kekezlerüñ AE: ḳılıç kekezlerüñ İ: ḳılıç biler kekezler M.

⁶² birer İ, M: zer AE.

atup ta'lim-hānecilerün⁶³ 'izzetine ve oğcılarun⁶⁴ ve yaycılarun intifā'ına ve tūfeng-endāzlığa heves eyleyen⁶⁵ tamām yimezlerün gāhice⁶⁶ zūrları şıkıya rāst gelüp⁶⁷ tūfengleri çatlamasına ve kemān-keşlige t̄alib ü rāğıb olup atıcılar ile ihtilāf eyleyen puştlarun ekşeri⁶⁸ pek müntehā yay çekerken⁶⁹ k̄asıkları yarılıp t̄.şak d̄arbına uğramalarına⁷⁰ ve Tatar t̄ā'ifesi gibi⁷¹ küffār-ı h̄āksār [M42b] üzerine akınlar idüp maḥbūbe cāriyeler ve tāze dil-ber oğlanlar çıkarup kekezāt-ı şehre melāl ve fevāhiş-i dehre keder ü kelāl gelüp nā-çār⁷² ekşeri⁷³ Mışr babulluğın⁷⁴ ārzū idüp terk-i diyār itmelerine ve bu sālde t̄ali'-i t̄ā'ife-i nisvān k̄ir-i saḥt-levendān gibi kavī olup fercleri gibi hemīşe ḥandān olmalarına ve zümre-i ricāl-i melāmet-me'al⁷⁵ keşret-i endūhdan dellāk s.kleri gibi ser-nigūn ve giryān⁷⁶ olmalarına ve t̄ā'ife-i muğlimān u⁷⁷ Lūṭıyān-ı müflisān ḥayāl-i kūn-i dil-berān ile calķ-ı firāvān eylemeden⁷⁸ āciz olup⁷⁹ cānlarından bezmelerine⁸⁰ ve zen-pāre [İ17b] yigitler dahi esvāk-ı şehri⁸¹ k̄irleri⁸² elinde ḳudurmuş it gibi siḡ siḡ gezmelerine

⁶³ ta'lim-hānecilerün AE, İ: ta'lim-hāneciler M.

⁶⁴ oğcılarun AE, İ: oğcılar M.

⁶⁵ eyleyen AE, İ: iden M.

⁶⁶ gāhice AE, İ: gāhī M.

⁶⁷ zūrları şıkıya İ, M: zorlu laṭıfeye AE.

⁶⁸ puştlarun ekşeri AE: apıştlarun siḡiri İ, M.

⁶⁹ pek müntehā yay çekerken k̄asıkları yarılıp İ, M: -AE.

⁷⁰ k̄asıkları yarılıp t̄.şak d̄arbına uğramalarına İ, M: t̄.şak d̄arbına rāst gelüp k̄asıkları yarılmasına AE.

⁷¹ gibi AE: -İ, -M.

⁷² nāçār AE: -İ, -M.

⁷³ ekşeri İ, M: -AE.

⁷⁴ babulluğın İ, M: bābü'l-āvaķın AE.

⁷⁵ zümre-i ricāl-i melāmet-me'al İ, M: zümre-i ḡilmān AE.

⁷⁶ ve giryān AE, İ: -M.

⁷⁷ muğlimān u AE, İ: -M.

⁷⁸ eylemeden İ, M: itmelerinden AE.

⁷⁹ olup AE, İ: ve M.

⁸⁰ bezmelerine AE, M: bīzār olmalarına İ.

⁸¹ esvāk-ı şehri M: -AE, İ.

⁸² k̄irleri AE, İ: k̄iri M.

ve h̄izān u k̄un-dādegān boğazı toklığına her gice bir meskeşde⁸³ kılmalarına ve fevāhiş-i bī-hayā eşhāş-ı eşkıyā ile kızmış kıncık it⁸⁴ gibi çatışıp ve her gördükleri nekbetlere kıyruk şal[la]malarına ve daği⁸⁵ bu sāl-i nuhūset-me'ālde s.kler ser-gerdān ve .mlar firāvān ve g.tler erzān olup hattā ta'yīnci ve⁸⁶ mücerred⁸⁷ 'ulūfeci olanları rızkı⁸⁸ kesāda düşüp ekşeri metā'ların müşterīlere bir yıl viresiye ve altı ay⁸⁹ ğavġasıyla virmelerine ve Şofyanoz'ın sıkletine ve meskeşlerün cem'iyetine ve yasaķı oğalarının fāhişelerle zīb ü zīnetine⁹⁰ ve halāyık mābeyninde tezvīc ü nikāh ve sūrūr u meserret ziyāde olup ekşer 'avretlerün erleri çārsūya ve bāzāra gidince [AE22a] "erüm⁹¹ ğā'ib oldı" [M43a] diyü āhar kimesneye⁹² varup aħşam eri geldükde⁹³ ikisinün de nikāhı fesh olup yine evvelki erine h̄ükm olınca⁹⁴ bu sebebden niçe mahalle imāmlarınun fazāhat ile⁹⁵ 'azl ü 'ukūbetlerine ve mahalleler içinde gice şokaġa⁹⁶ çıkan ādem⁹⁷ oğulları ve g.t hırsızları hücüm-ı kilābdan⁹⁸ emīn ü maşūn⁹⁹ ve nā'il-i merām olmadıkları ecilden¹⁰⁰ kilābuñ¹⁰¹ niçesine igne ve gücle būkin¹⁰² yidürüp helāk itmelerine

⁸³ bir meskeşde İ: bir meskende AE: birer meskeşlerde M.

⁸⁴ itler AE: it İ, M.

⁸⁵ daği AE: -İ, -M.

⁸⁶ hattā ta'yīnci ve AE: -İ, -M.

⁸⁷ mücerred M: -AE, İ.

⁸⁸ rızkı İ, M: -AE.

⁸⁹ altı ay AE, İ: altı ay daği M.

⁹⁰ zīnetine AE, İ: zīnetlerine M.

⁹¹ erüm AE, İ: -M.

⁹² kimesneye İ, M: kimseye AE.

⁹³ eri geldükde AE, İ: olınca eri gelüp M.

⁹⁴ olınca M: olıcağ AE: olunmasına İ.

⁹⁵ fazāhat ile AE: fazāhat ve İ: fazāhatına ve M.

⁹⁶ şokaġa AE: zukaġa İ: şuşaya M.

⁹⁷ ādem M: -AE, İ.

⁹⁸ hücüm-ı kilābdan İ, M: -AE.

⁹⁹ emīn ü maşūn M: emīn ü maşūn AE: emīn İ.

¹⁰⁰ olmadıkları ecilden İ, M: olmadıklarına binā'en AE.

¹⁰¹ kilābuñ AE, İ: -M.

¹⁰² būkin AE, M: karga būkin İ.

ve maħalle bekçileri olan ‘asesler maħalleyi¹⁰³ bekler diyü kendüler h̄‘āb-ı rāħat ve istirāħata¹⁰⁴ varup gice ol gezenler anları uyur bulıca arb-ı Őedīd ile teħdīd eylemelerine¹⁰⁵ ve bu senede¹⁰⁶ ‘avret ā’ifesi erlerine ğālib olup ve ekşer-i zamānda ekiŐŐp ‘avret erine¹⁰⁷ “Bre kpek gidi!” ve er ‘avretine “Bre ancı aħbe!” diyü kelb gibi¹⁰⁸ hırıldıŐup birbirinŐn yŐzlerine atlamalarına, faŐl-ı bahāruŐ gŐzelligine ve sŐfehā-yı ‘ālemŐn Őenligine ve ezhār-ı gŐn-ā-gŐn ĥadden bīrŐn olup cŐmleden Kefe lālesinŐn ve ‘Arab .ŐağınuŐ okluğına ĥattā cem‘iyyet ve sŐrlarda oturan arīfe adınıclar [118a] birbirlerine¹⁰⁹ dest-āvīz ve ber-gŐzār gndermelerine ve yaz faşlında mīveler firāvān ve eimeler bī-pāyān olup kīr-i ĥar gibi lezīz Langā ĥıyārları¹¹⁰ ve ferc-i zenān gibi yumŐak lop¹¹¹ incirleri¹¹² ve zelle-i ĥīzān gibi ii kırmızı ucağa smaz Lapseki arbuzlarınuŐ vefret ve ĥalāvetine¹¹³, faŐl-ı [M43b] tābistānda¹¹⁴ ĥarāret ve yŐbŐset Şiddet Őzre olmağın muğlimlerŐn ağzında¹¹⁵ tŐkrŐk daħi bulunmayup ayva ekirdeği lu‘ābına muħtāc olmalarına ve göz faşlında sŐrlar ve cem‘iyyetler vāi‘ olup ekşer ına gecelerinde¹¹⁶ bī-minnet Őoħbetler olup ve g.tler s.kilmesine¹¹⁷ erāzil Ő

¹⁰³ ‘asesler maħalleyi AE, İ: odoŐlar kŐyŐn M.

¹⁰⁴ h̄‘āb-ı rāħat ve istirāħata AE: h̄‘āb u istirāħata İ, M.

¹⁰⁵ eylemelerine AE, M: itmelerine İ.

¹⁰⁶ bu senede İ, M: -AE.

¹⁰⁷ ğālib olup ve ekşer-i zamānda ekiŐŐp ‘avret erine AE, M: -İ.

¹⁰⁸ kelb gibi M: kelben kelben AE, İ.

¹⁰⁹ birbirlerine AE, İ: birer M.

¹¹⁰ ĥıyārları AE: ĥıyārı İ: ĥıyārlarınŐn M.

¹¹¹ lop İ, M: -AE.

¹¹² incirler AE: inciri İ: incirlerinŐn M.

¹¹³ vefret ve ĥalāvetine AE: vefretine İ: vefretine ve ĥalāvetine M.

¹¹⁴ faŐl-ı tābistānda İ, M: -AE.

¹¹⁵ ağzlarında AE, İ: ağzında M.

¹¹⁶ sŐrlar ve cem‘iyyetler vāi‘ olup ekşer ına gecelerinde M: sŐr ve cem‘iyyet, ına geceleri vāi‘ olup ba‘zen dŐğŐn gecelerinde AE: - İ.

¹¹⁷ bī-minnet Őoħbetler olup ve g.tler s.kilmesine AE: bī-minnet g.tler s.kilŐp ve bī-ıyās Őoħbetler olup İ: bī-minnet gŐne s.kleri ve bī-zahmet Őoħbetleri olup M.

rezâ'il sıra ziyâfetlerine meyyâl olmalarına ve kış faşında¹¹⁸ bürüdet hiddet üzre olup¹¹⁹ hammâmlarda keşret ve¹²⁰ ıssı hâlvetlerde cem'iyetler olup dellâk dil-berlerinüñ [AE22b] müşterî kızdırmasına¹²¹ ve muğlimlerüñ derilmesine ve ba'zı gulâm-pâre yârân peştemâlleri ucına akçe bağlayup hammâma girerken dañi kazâ'en¹²² peştemâl ucı¹²³ çözülp ve akçe dökölüp g.t ucından rüsvâ-yı 'âm¹²⁴ olmalarına ve hammâm hâlvetlerinde peştemâl aşup hayâl-i kün-i dil-berân ile calğ semtine sâlik olan¹²⁵ t.şak uşuralarınun nedâmet ve fazâhatlarına¹²⁶ ve ğarîbü'd-diyâr olan¹²⁷ bāzîrgān ve tüccār t̄ā'ifesiñün¹²⁸ zevk u şafâları ziyâde olup ekseri çengî¹²⁹ kadıncıklar ve sâzende fâhişeler sevüp sermâyelerin çaldırmalarına ve şayd-ı mâhî idenler sâzķayası¹³⁰ ve paçoz¹³¹ ve laķoz ve istaķoz ve ķalkān balığından fā'ide görmelerine ve keçi boynuzı ve geyik boynuzı şatan gidiler ziyān u hūsrān çeküp sonra öküç boynuzı¹³² cem' idüp hîlālcî veya zihğircî olmalarına ve dañi¹³³ sâzendeğān u muğānniyānun şöhretlerine,¹³⁴ mey-hānelerde ve

¹¹⁸ erāzil ü rezā'il sıra ziyâfetlerine meyyâl olmalarına ve kış faşında M: erāzil sıra ziyâfetlerine meyyâl olmalarına ve kış faşında İ: kış faşında erāzil sıra ziyâfetine mâ'il olup AE.

¹¹⁹ bürüdet hiddet üzre olup İ, M: bürüdet hâdden ziyâde olmağla AE.

¹²⁰ hammâmlarda keşret ve AE, İ: dañi ıssı M.

¹²¹ kızdırmasına İ, M: kızdırup AE.

¹²² peştemâlleri ucına akçe bağlayup hammâma girerken dañi kazâ'en M: peştemâlleri ucına akçe bağlayup hammâma girerken kazâ ile AE: -İ.

¹²³ peştemâl ucı M: peştemâli İ: -AE.

¹²⁴ rüsvâ-yı 'âm AE, İ: rüsvâ-yı 'âlem M.

¹²⁵ calğ semtine sâlik olan AE: calğ-ı firāvān semtine sâlik olan İ: tacalluķ semtine sâlik olana dañi M.

¹²⁶ fazâhatlarına AE: fazâhat İ: fazâhatına M

¹²⁷ olan M: -AE, -İ.

¹²⁸ bāzîrgān ve tüccār t̄ā'ifesiñün İ, M: bāzîrgānlarun ve tüccār t̄ā'ifesiñün AE.

¹²⁹ çengî M: genç AE, İ.

¹³⁰ sâzķayası AE: - İ, -M.

¹³¹ paçoz İ, M: - AE.

¹³² ve geyik boynuzı şatan gidiler ziyān u hūsrān çeküp sonra öküç boynuzı İ: şatan gidiler ziyān u hūsrān üzre olup żarūrî geyik boynuzı AE: - M.

¹³³ dañi AE: -İ, M.

¹³⁴ u muğānniyān şöhretlerine İ: u muğānniyānun bî-şermligine AE: ve muğānniyān ķodoşlarun şöhretlerine M.

mecâlis-i erâzilde¹³⁵ şabâhdan [M44a] tâ aḥşama dek çalup ve çıgırup sonra akçesiz koğulmalarına ve şıklet ü ru'ünet idüp akçe isteyen sâzendenün sâzları daḥi dâ'ireleri başlarında kırılıp başları yarılmalara ve daḥi¹³⁶ bu senede ḥaşerât-ı arzūn çokluğuna ve bā-ḥuşūş kör [İ18b] yılanuñ şiddet ve yavuzluğuna,¹³⁷ ekseri genc 'avretleruñ ve tâze oğlanlaruñ gice döşeklerinde bulunur ve¹³⁸ zehrin döküp helâk olmasına ve ḥâmile olan¹³⁹ 'avretlerde şu'ûbet ü düşvârî vâki'¹⁴⁰ olup ekseri köpek başlu ve kıtmîr çehrelü ve mastı bacaklı ve bir karından beşer ve altışar veled¹⁴¹ toğmasına ve ricâl fâ'ifesinüñ ba'zıları¹⁴² 'innîn ve za'f-ı bâhdan ḥazîn ve zevcelerinden istiḥyâ eyleyüp bi'z-zarûrî mürâca'at-ı ḥükemâ idüp ekseri kûnduz ḥayâsından ve ḥuşyetü'ş-şalebden 'ilâc¹⁴³ bulmalarına [AE23a] ve 'ufünet-i hevâdan ve keşret-i isti'mâlden tâze dil-berlerde¹⁴⁴ ḥikke ve cereb ve bevâşır mişillü marâzlar zuhûr idüp ekseri ḥukne-i beşeriyreden şifâ bulmalarına ve ḥükemânuñ bu ma'ḳüle 'illetler ile¹⁴⁵ 'alîl olanlara virdükleri müshil¹⁴⁶ şerbetler işâbet eyledüğü ecilden yüzleri ağ olmasına ve kibâr-ı maḥâdîmüñ ba'zılarına ekâbir marâzı musallaḥ olduğı sebebden¹⁴⁷ tüvânâ 'Arab köleleri ve zîr-dest Urus Kazaḳları ağır bahâlara alınup ve şatılıp esîrcileruñ fâ'ide görmelerine¹⁴⁸ ve bu sâlde¹⁴⁹ zelle gibi şafravî-terkîb ve zeker gibi balğamî-mizâc ve kûs gibi demevî-ḥabî'at [M44b] olanlaruñ zevḳ u şafâlarına ve

¹³⁵ mecâlis-i erâzilde M: mecâlis aralarında AE, İ.

¹³⁶ sâzları daḥi dâ'ireleri başlarında kırılıp başları yarılmalara ve daḥi M: sâzı başında kırılmasına ve AE, İ.

¹³⁷ şiddet ve yavuzluğuna AE, İ: vefretine ve yavuzluğuna M.

¹³⁸ döşeginde bulunup AE, İ: döşeklerinde bulunur ve M.

¹³⁹ olan AE, İ: -M.

¹⁴⁰ şu'ûbet ü düşvârî vâki' İ, M: şu'ûbet ü düşvârlık AE.

¹⁴¹ veled M: -AE, -İ.

¹⁴² ba'zıları M: -AE, -İ.

¹⁴³ 'ilâc AE, İ: -M.

¹⁴⁴ tâze dil-berlerde İ: tâzelerde AE, M.

¹⁴⁵ 'illetler ile AE, İ: -M.

¹⁴⁶ müshil AE; M: -İ.

¹⁴⁷ sebebden M: ecilden AE, İ.

¹⁴⁸ alınup ve şatılıp esîrcileruñ fâ'ide görmelerine İ: şatılıp esîrcileruñ fâ'idemend olmalarına AE: şatılmalarına M.

¹⁴⁹ ve bu sâlde AE, M: -İ.

ih̄tilāṭ u inbisāṭlarına ve birbirlerine bī-minnet varup gelmelerine ve hāl-i nebātāt u sebzevāt hurrem ü handān olup pırasa ve turpuṅ ve şalgamūṅ ve muzun, aṣ kabaklarınūṅ ve nāzik Mora baṭlıcanınūṅ vefretine ve lezzetine ve ebe gümecinūṅ¹⁵⁰ ve yılan yaşıduṅınūṅ ser-firāzlıḡına¹⁵¹ ve hāl-i ḡubūbāt ve ḡallāt ve meZRū'āt nevādiriden olup ammā yine¹⁵² burçaḡ ve ṭaru bī-nihāye olmaḡla¹⁵³ kuşbāzlarınūṅ devletlerine ve bozacılarnūṅ sa'ādetlerine¹⁵⁴ ḡattā iki fincān¹⁵⁵ boza bir aḡçeye¹⁵⁶ olduḡı ecilden erbāb-ı 'iṣret geçinen zurefānūṅ ekşeri boza-ḡār olmalarına¹⁵⁷ aḡvāl-i dābbe ve ḡayvānāt ve çār-pā¹⁵⁸ kışmınūṅ ba'zısında 'illet ve kılet¹⁵⁹ vāḡi' olup ammā zūrāfa¹⁶⁰ ve gergedan ve Merzifon¹⁶¹ [İ19a] eṣegi ve boynuzu çār-tāḡ gibi olan geyiklerinūṅ çoḡluḡına ve aḡsām-ı perendegān ya'nī ṭuyūr cinsinden ördek ve ḡaz ve ṭavuk nevādirātdan olup ammā aḡaçkaḡan¹⁶² ve saḡsaḡan ve kuYruḡsalan ve saḡākuşu ve¹⁶³ baṣdanḡaranūṅ vefretine ve bu senede narḡlar aḡvāli tenezzülde olup¹⁶⁴ 'ale'l-ḡuṣuṣ 'Alī Paşa narḡına ṣatılan metā'lar bir aḡçeye ve ekşer-i zamānda¹⁶⁵ viresiye virilmesine [AE23b] ve sa'y-i ḡüṣiṣle taḡṣil olunmaz ve sīm ü zer ile ele girmez bī-naṣir boḡcılarnūṅ

¹⁵⁰ ve turpuṅ ve şalgamūṅ ve muzun, aṣ kabaklarınūṅ ve nāzik Mora baṭlıcanınūṅ vefretine ve lezzetine ve ebe gümecinūṅ M: ve turp ve şalgam ve AE, İ.

¹⁵¹ ser-firāzlıḡına M: ser-efrāzlıḡına AE, İ.

¹⁵² yine AE: -İ, -M.

¹⁵³ olmaḡla AE: olup İ: olmaḡın M.

¹⁵⁴ bozacılarnūṅ sa'ādetlerine M: kuşbāzlarınūṅ sa'ādetlerine AE: bozacılarnūṅ sa'ādetine İ.

¹⁵⁵ fincān AE, M: çapçak İ.

¹⁵⁶ aḡçeye AE, İ: pula M.

¹⁵⁷ boza-ḡār olmalarına AE: boza-nūṣ olmalarına İ: ḡūr olmasına

ve çār-pā AE, İ: -M.

¹⁵⁹ 'illet ve kılet AE: sinür İ, M.

¹⁶⁰ zūrāfa AE: şıpa İ: zurnāpa M.

¹⁶¹ Merzifon AE: Marşuvan İ: Mervān M.

¹⁶² aḡaçkaḡan AE, İ: kuḡkān M.

¹⁶³ saḡākuşu ve AE: -İ, -M.

¹⁶⁴ bu senede narḡlar aḡvāli tenezzülde olup İ, M: ve bu sene-i bāhirü'l-meymenede ecnād-ı emti'a-i vaṣṣāl erzān olup AE.

¹⁶⁵ bir aḡçeye ve ekşer zamānda M: bir aḡçeye ve ekşer AE: bir aḡçe noḡşānına olup ol daḡı İ.

ve nâzik maḥaralaruñ yarım ğuruşa ve birer ru'ba alınup şatılmasına¹⁶⁶ te-timmâtında olan sūhtevât, müflis-i nâ-tüvân dil-ber peydâsına [M45a] imkânları olmayınca ekşer-i zamânda delikli şâbûn ile def-i teveķân eyledükleri ecilden İzmir ve Trablus şâbûnı bir miķdâr kıymetdâr¹⁶⁷ olmasına ve bu sâlde¹⁶⁸ 'alâ'im-i semâviyyenüñ vuķû'ına ve şüyü'ına¹⁶⁹ hattâ Zühre ile Keyvân bürc-i âbîde kırân eyleyüp nuhüseti deryâ kenârında olan mevâzı'da şâyi' ve şe'âmeti ekşer Gökşu ve Şarıyar ve Beykoz eṭrâflarında vâķi' olup delâlet ider ki yaz faşlında hişâr seyrine ve yalı şafâsına¹⁷⁰ giden fâhişeler, erâzil ve haşerât ve çingâne ve tâtlarla¹⁷¹ köpekler gibi çatışup ef'âl-i şeni'aya irtikâb eylemelerine ve ba'zı mecâlisde erâzil-i¹⁷² mestâne ğavġâ ve ķan idüp¹⁷³ ve bir müşârun bi'l-benân¹⁷⁴ zen-pârenüñ katline ve bir meşhûre fâhişenüñ izâ'atine¹⁷⁵ ve ol ecilden niçe mec-lisler ve meskeşler başılıp şubaşıya vâfir 'avâ'id ve 'aseslere daġi¹⁷⁶ bî-nihâye fevâ'id hâşıl olmasına ve daġi ufuk-ı şimâlîde necm-i dümbâlevâr¹⁷⁷ ya'nî kuyruklı yıldız bedîdâr olup delâlet ider ki Karaman¹⁷⁸ koyunu gibi g.ti büyük vaķtin geçürmiş kekezâtıñ ibtizâline ve kuyruk yağınıñ çoķluġına ve kuyruklı Kürd fâ'ifesinüñ içinde fitne vü fesâd izdiyâd üzre¹⁷⁹ olup ve ekşeri ibne marâzına mübtelâ¹⁸⁰ oldukları ecilden mu'tâd-ı Ebû

¹⁶⁶ alınup şatılmasına AE: şatılmasına İ: alınmasına ve şatılmasına M.

¹⁶⁷ kıymetdâr AE, M: kıymetlü İ.

¹⁶⁸ ve bu sâlde AE, M: delâlet ider.

¹⁶⁹ vuķû'ı vü şüyü'ına AE, İ: vuķû'ına vü şüyü'ına M.

¹⁷⁰ şafâsına M: seyrine AE: -İ.

¹⁷¹ ve şe'âmeti ekşer Gökşu ve Şarıyar ve Beykoz eṭrâflarında vâķi' olup delâlet ider ki yaz faşlında hişâr seyrine ve yalı şafâsına giden fâhişeler, erâzil ve haşerât ve çingâne ve tâtlarla AE, M: ve ekşer erleriyle İ.

¹⁷² ba'zı mecâlisde erâzil-i AE: ba'zı mecâlis-i erâzilde İ, M.

¹⁷³ idüp AE, İ: -M.

¹⁷⁴ müşârun bi'l-benân İ: müşârun ileyh AE: meşhûr M.

¹⁷⁵ izâ'atine İ, M: izâlesine AE.

¹⁷⁶ 'aseslere daġi İ, M: 'asesbaşıya AE.

¹⁷⁷ daġi ufuk-ı şimâlîde necm-i dümbâlevâr AE, M: -İ.

¹⁷⁸ Karaman AE, M: Kurbân İ.

¹⁷⁹ izdiyâd üzre AE, M: ziyâde İ.

¹⁸⁰ mübtelâ AE, İ: mu'tâd M.

Cehl'dür diyü¹⁸¹ kemâl-i ğayret ve 'ârlarından ğayra keşf-i [İ19b] esrâr itmeyüp kendi kıyrukların birbirlerinin¹⁸² g.tlerine şokup def-i ârzû [M45b] itmelerine ve daği kırân-ı sa'deyn¹⁸³ ve kırân-ı 'uluvveyn vâki' olup te'sîrleri tâze dil-berler ve genç oğlanlara düşüp [AE24a] mekteplerde ve müsterâhlarda ve ba'zı teferrücgâhlarda değişik oynayup birbirlerine sürüşdürmelerine delâlet ider. Ammâ kırân-ı nuhüseyn daği vâki' olıcağ¹⁸⁴ nuhüseti pîr ü ihtiyârlara ve sağallu bekârlara düşmegin¹⁸⁵ zükûretlik daği¹⁸⁶ cânlarına kâr idüp nâ-çâr u bî-ihtiyâr birbirlerin s.kmelerine ve rüy-ı¹⁸⁷ deryâda daği niçe fitne vü fücür¹⁸⁸ zuhûr idüp¹⁸⁹ cümleden ba'zı¹⁹⁰ tâze hıdmetkârlar efendilerinden firâr idüp¹⁹¹ Mışır gemilerinde pinhân ve niçe günler dip anbârda mihmân olup bol¹⁹² şalvarlı gemici maryollarıyla palamar ellemelerine,¹⁹³ ton ağaçlarına¹⁹⁴ yestehleyüp g.tleri buz kayığına dönmesine¹⁹⁵ ve şayd-ı mâhîye heves iden¹⁹⁶ dil-berler balıkçılarla kayıklara binüp balık tutarken vâfir¹⁹⁷ kefâl kısımlarına (?) ve leb-i deryâda olan mey-hânelerde eşkıya-yı bâde-perestân ve süfehâ-yı bed-destân birbiriyle

¹⁸¹ mu'tâd-ı Ebû Cehl'dür diyü AE, İ: -M.

¹⁸² birbirlerinin İ: -AE, -M.

¹⁸³ daği kırân-ı sa'deyn ve kırân-ı AE: daği kırân-ı nuhüseyn daği kırân-ı sa'deyn-i M: -İ.

¹⁸⁴ olıcağ M: olup AE, İ.

¹⁸⁵ düşmegin AE, İ: düşüp M.

¹⁸⁶ daği M: -AE, İ.

¹⁸⁷ rüy-ı M: AE.

¹⁸⁸ fücür AE: şür M.

¹⁸⁹ daği cânlarına kâr idüp nâ-çâr u bî-ihtiyâr birbirlerin s.kmelerine ve rüy-ı deryâda daği niçe fitne vü fücür zuhûr idüp AE, M: -İ.

¹⁹⁰ ba'zı M, İ: biri AE.

¹⁹¹ firâr idüp M: firâr ile AE: kaçup İ.

¹⁹² Mışır gemilerinde pinhân ve niçe günler dip anbârda mihmân olup bol M: Mışır gemilerine düşüp ve nice g.tler virüp anbârda AE, İ.

¹⁹³ ellemelerine İ: ellemeden M: altında AE.

¹⁹⁴ ağaçlarına M: ağacına AE.

¹⁹⁵ g.tleri buz kayığına dönmesine M: yüzleri kara olmasına AE: gözleri kız kabuğuna dönmesine İ.

¹⁹⁶ iden AE, M: eyleyen İ.

¹⁹⁷ kayıklara binüp balık tutarken vâfir AE, İ: âhir M.

ğavğâ ve kan ve fesâd itmege i'tiyâd itdükleri ecilden¹⁹⁸ mey-hâneler başılıp ve mey-hâneçiler aşılp meclisler talân ve cem'iyetler perâkende vü¹⁹⁹ perişân ve mestâneler kârîzlere girizân ve bekriler müsterâhlarda pinhân olmağın²⁰⁰ erbâb-ı 'işretüñ²⁰¹ başlarına dürlü dürlü seyyî²⁰² hâller gelüp ba'zılarına te'dîb için degnek ve ba'zılarına ta'zîb²⁰³ için kürek fermân olup [M46a]

هرکس بقدر خویش گرفتار محتست²⁰⁴

maẓmûnına mâ-şadağ düşmelerine ve'l-hâşıl bu senede fercler hândân ve kîrler giryjân ve fâhişeler cüzzâm ve zen-pâreler rüsvâ-yı 'âm ve pezevenkler nâ-kâm olup²⁰⁵ ve mey-hânelerde emn ü emân ve meskeşlerde râhat-ı cân²⁰⁶ ve mecma'larda huzûr-ı yârân qalmayup ol sebebden kışta kesilmiş fâhişelerüñ ve Şofyanoz'da vaqf olmuş kekezlerüñ ekşeri ğamlarından helâk olmalarına ve bu senede²⁰⁷ bād-ı semûm-ı zârta²⁰⁸ ekşer-i zamânda vezân olmağın muğlimlerüñ dimâğları zükâm [AE24b] ve

¹⁹⁸ mey-hânelerde eşkiyâ-yı bâde-perestân ve süfehâ-yı bed-destân birbiriyle ğavğâ ve kan ve fesâd itmege i'tiyâd itdükleri ecilden AE, M: -İ.

¹⁹⁹ perâkende vü M: -AE.

²⁰⁰ cem'iyetler perâkende vü perişân ve mestâneler kârîzlere girizân ve bekriler müsterâhlarda pinhân olmağın AE, M: -İ.

²⁰¹ 'işretüñ AE, M: işret olanlaruñ İ.

²⁰² seyyî M: -AE.

²⁰³ ta'zîb M: ta'zîr AE.

²⁰⁴ "Herkesin kendine göre bir sıkıntısı vardır." Yılmaz, age, s. 292.

²⁰⁵ olup AE: -M.

²⁰⁶ râhat-ı cân M: râhat-ı nefis AE.

²⁰⁷ ve'l-hâşıl bu senede fercler hândân ve kîrler giryân ve fâhişeler cüzzâm ve zen-pâreler rüsvâ-yı 'âm ve pezevenkler nâ-kâm olup ve mey-hânelerde emn ü emân ve meskeşlerde râhat-ı cân ve mecma'larda huzûr-ı yârân qalmayup ol sebebden kışta kesilmiş fâhişelerüñ ve Şofyanoz'da vaqf olmuş kekezlerüñ ekşeri ğamlarından helâk olmalarına ve bu senede AE, M: -İ.

²⁰⁸ semûm-ı zârta AE, M: semûm esüp İ.

muhrizleri²⁰⁹ (?) süst-endām ve niçesi²¹⁰ cüzẓām olup burunları düşmesine²¹¹ pes imdi bu bende-i muneccimīn ve hāk-pāy-ı mükezzibīn, fakīr-i pūr-takṣīr, el-muhtāc ile'l-muhrizi'l-kebir böyle²¹² istihrāc ve taḥrīr²¹³ eyledüm ki bu sālūñ evā'ilinde vücūda gelen müvelled gözleri aḥvel ve ğāyet mübtezel, köpek gibi bī-‘ār ve esvākda²¹⁴ s.kişmek arja ṣī‘ār olup²¹⁵ puṣt-ı bī-hayā ve hīz-i bī-vefā ammā livāṭası ğāyet²¹⁶ lezīz ola ve bu sālūñ evāsıñda vücūda gelen²¹⁷ [İ20a] veled maḥbūb u dil-pesend ve şūḥ-ı şehlevend, nāzenīn²¹⁸ ü ṭannāz ve ḥüsn ile bī-enbāz olup ammā²¹⁹ ziyāde mef‘ül ve g.ti ğāyet ile bol ola ve bu sālūñ evāḥirinde ṭoğan oĝlan²²⁰ siyāh-çihre ve yüzi yirde olup s.kilmege mu‘tād ve g.t virmede üstād olup teklīfsüz²²¹ vire ve akçesüz müfte s.kile ammā g.ti bevāşırılı olup kuvvet-i māsikesi az ola ve bu senede iki defa [M46b] ḥuṣūf vāki‘ olsa gerekdür.²²² Aḥkāmı ‘alā

²⁰⁹ Bu kelime “مهرز” şeklinde yazılmıştır. Eski Türk Edebiyatı araştırmacılarının müracaat ettikleri belli başlı Arapça, Farsça ve Osmanlı Türkçesi sözlüklerinde bu şekilde yazılan bir kelimeye rastlanmamıştır. Küfri-i Bahâyi bazen Arapça olmayan kelimelerin köklerini, Arapça gramer kaidelerine göre çekimleyip yeni kelimeler türeten biridir. Mesela metnin birçok yerinde geçen “meskeş” kelimesi Türkçe “s.kişmek” fiilinden hareketle ism-i mekân kalıbına uygun gelecek şekilde türetilmiş bir sözcüktür. Dolayısıyla burada “muhriz” şeklinde okunan kelimenin, bağlam da göz önünde tutularak Farsça “boş söz, lakırtı” anlamlarındaki “herze”den türetilmiş olabileceği düşünülmektedir. Yani bu sözcük, if‘âl bâbının ism-i fâ‘ili olan muf‘il bâbına uygun olacak şekilde çekimlenmiş olmalıdır.

²¹⁰ niçesi A, İ: niçeleri M.

²¹¹ düşmesine A, İ: düşmelerine M.

²¹² böyle AE, İ:-M.

²¹³ ve taḥrīr M: -AE, -İ.

²¹⁴ esvākda İ: zoḡaqlarda AE: soḡaḡda M.

²¹⁵ olup AE, İ: olmağın M.

²¹⁶ ğāyet M: ziyāde AE: -İ.

²¹⁷ vücūda gelen AE: zühür iden M: müvelled İ.

²¹⁸ nāzenīn AE, M: nāzende İ.

²¹⁹ ammā AE, M: lākin İ.

²²⁰ ṭoğan oĝlan AE, M: müvelled İ.

²²¹ teklīfsüz AE, M: teḡallüfsüz İ.

²²² olsa gerekdür İ, M: ola AE.

tarîkî'l-icmâl tesvîd ü tahrîr olunur. Bu mazmûn-ı 'ibret-nümûn ile ta'bir olındı.²²³

224 خصوف کلی در عقده ذنب و احکام او

İşbu biñ elli altı²²⁵ senesi Cemâzi'l-âhire'sinüñ on dördinci Cum'a günü tülû'-ı âfitâbdan on bir sâ'at yigirmi iki²²⁶ daķıka mürûrında tahte'l-arz mâh-ı münevver muhsif ve fi'l-cümle mükedder olup muhsifen tülû' eyleye ve leyle-i merķūmeden yine on iki sâ'at²²⁷ mürûrında rüşen ü tâbende ola.

İmdi delâlet ider kim bu senede fevâhiş-i rûzgâruñ i'tibârı ve 'ämme-i süfehânuñ²²⁸ iştihârı olup hattâ ba'zı fâhişe-i menhüse bâzâristânda ücret ile esbâb-ı zî-kıymet alup ve endâm-ı bed-fercâmlarına zîb ü zînet virüp niçe bü'l-heves nefsine zebûn zen-pâreleri [AE25a] ğark-âb-ı deryâ-yı²²⁹ zünüb itmelerine ve ba'zısı dañi meskeşlerde 'âşıklarıyla başılıp şoyğun virmelerine ve ihtimâldür ki niçesin eşeklere bindürüp teşhîr ve rûsvâ-yı 'âm itmelerine ve ba'zısına şalb u siyâset fermân olunup Odunkapusı'nda berdâr ve niçesi şâbûn-ı cevvalerin murdâr itmelerine ve çayır zamânında çâdırlarda levendân ile irtikâb-ı fuşşiyât eyleyen koķmuş ve nâ-pâk kaķbelerüñ²³⁰ ekşeri ğuşl için deryâya atlamalarına ve ba'zılarınıñ hezârân toķmaķcısı olup²³¹ her gece bir meskeşde mihmân olmağın²³² intikâm kaşdı için²³³ ferclerine izmarid ve istavrid balığı şoķup helâk itmelerine ve'l-

²²³ Aĥkâmı 'alâ tarîkî'l-icmâl tesvîd ü tahrîr olunur. Bu mazmûn-ı 'ibret-nümûn ile ta'bir olındı. AE, M: Aĥkâmı icmâlen tahrîr olunur. İ.

²²⁴ "Yörüngeñin alçaldığı noktada (gerçekleşek olan) tam ay tutulması ve onun hükümleri."

²²⁵ elli altı AE, İ: altmış M.

²²⁶ yigirmi iki AE, M: elli sekiz İ.

²²⁷ sâ'at AE: daķıka İ, M.

²²⁸ süfehânuñ AE: zıbıkcıyânuñ İ, M.

²²⁹ deryâ-yı M: -AE.

²³⁰ ve nâ-pâk kaķbelerüñ AE: -M.

²³¹ ba'zılarınıñ hezârân toķmaķcısı olup AE: ba'zısınıñ 'âşığı hezârân ve M.

²³² olmağın AE: olduğıçün M.

²³³ kaşdı için M: kaşd idü AE.

hâşıl²³⁴ bu senede fâhişelerde keşret [M47a] ve zen-pârelerde felâket ve ‘avret pezevenglerinde devlet ü sa‘âdet ve irtifâ‘ı kadar ü menzilet²³⁵ olup fâ‘ıku‘l-akrân olmalarına ve bu huşufuñ mu‘azzam²³⁶ te‘şîri ekser²³⁷ Kuruçavağ ve Zîbâyokuşu ve Balağ ve Lâlezâr mahallesi ve Çivi-zâde semtleri ve²³⁸ Kâğıd-hâne çayırı ve Ağaçayırı²³⁹ ve Bucağbağı semtlerine vâki‘ olup müddet-i nuhüseti dört ay mütemâdî olsa gerekdür.²⁴⁰

خسوف جزئی در عقده رأس و احکام او²⁴¹

İşbu biñ elli altı²⁴² senesi mâh-ı Zi‘l-hicce‘nüñ on dördüncü işneyn gicesinde dört ve yâhüd beş işbı²⁴³ miğdârı münhasif olup ve yine şeb-i [İ20b] mezbûrdan sekiz sâ‘at mürûrında²⁴⁴ tamâm müncelî ve rüşen²⁴⁵ ola.

²³⁴ fâhişe-i menhüse bâzâristânda ücret ile esbâb-ı zî-kıymet alup ve endâm-ı bedfercâmılarına zîb ü zînet virüp niçe bû‘l-heves nefesine zebûn zen-pâreleri gark-âb-ı deryâ-yı zünüb itmelerine ve ba‘zısı dañi meskeşlerde ‘âşıklarıyla başılıp şoyğun virmelerine ve ihtimâldür ki niçesin eşeklere bindürüp teşhîr ve rüsvâ-yı ‘âm itmelerine ve ba‘zısına şalb u siyâset fermân olunup Odunkapusu‘nda berdâr ve niçesi şâbûn-ı cevvalerin murdâr itmelerine ve çayır zamânında çadırlarda levendân ile irtikâb-ı fuhşiyât eyleyen kokuş ve nâ-pâk kağbelerün ekseri ğusl için deryâya atlamalarına ve ba‘zılarınınuñ hezârân tokmağcısı olup her gice bir meskeşde mihmân olmağın intikâm kaşdı için ferclerine izmarid ve istavrid balığı şokup helâk itmelerine ve‘l-hâşıl AE, M: ba‘zı menhüse ve fâhişe-i bed-nüfuseler bedestândan ‘âriyyet libâslarıyla müzeyyen niçe .m ağızlı şırıldğan çelebileri teşhîr ve niçesin rüsvâ-yı ‘âm itmelerine İ.

²³⁵ ve irtifâ‘-ı kadar ü menzilet AE, M: -İ.

²³⁶ mu‘azzam AE: -İ, -M.

²³⁷ ekser M: -AE, -İ.

²³⁸ Lâlezâr mahallesi ve Çivi-zâde semtleri ve M: -AE, -İ.

²³⁹ ve Ağaçayırı AE, M: -İ.

²⁴⁰ dört ay mütemâdî olsa gerekdür AE: mütemâdî olsa gerekdür İ: iki ay ve üç buçuk gün ola: M.

²⁴¹ “Ay‘ın burçlar kuşağında alçaldığında (gerçekleşek olan) kısmi ay tutulması ve onun hükümleri.”

²⁴² elli altı AE, İ: altmış M.

²⁴³ gicesinde dört ve yâhüd beş işbı‘ AE, İ: gicesi sekiz sâ‘at otuz dağıka mürûrında cirmi kamer on iki işbı‘ kırş olındukda dört buçuk işbı‘ M.

²⁴⁴ şeb-i mezbûrdan sekiz sâ‘at mürûrında İ: leyle-i mezkûrdan yedi sâ‘at mürûr eyledükden AE: şeb-i mesfûrdan sekiz sâ‘at mürûr eyledükden M.

²⁴⁵ ve rüşen AE, İ: -M

İmdi delâlet ider ki Şofyanoz'da ve sâ'ir meskeşlerde sâkin olan mef'ûl-i meczûmlar muhriz (?) -i muğlimândan maħrûm olup kemâl-i iflâsından muhtâc-ı libâs olmalarına ve ba'zıları nâ-çâr²⁴⁶ ağalara hıdmetkâr olup hıdmet 'uhdesinden daħi gelmege kâdir olmadukları ecilden²⁴⁷ [AE25b] raht u esbâb silâh u yarağ²⁴⁸ kaldırıp firâr itmelerine ve ba'zıları çâpük ü çâlâk ve düzd-i bî-bâk kın kesmege şüret viremeyüp²⁴⁹ yan kesmege ve şarık kapmağa heves idüp²⁵⁰ 'âkıbet boğazı ele virmelerine ve²⁵¹ bu senede derâhim ü²⁵² nûkûd nâ-bûd olup ekşer-i ibneye mu'tâd ve aqçe ile s.kilmege i'tiyâd idenlerün zücret ü²⁵³ hayretlerine ve dil-berlerde 'illet ve tâzelerde lu'bet olmağla muhriz (?) -i muğlimân âlüde ve kîr-i [M47b] Lûḫiyân zer-endüde olduğı sebebden²⁵⁴ oğlan pezevenğlerinün yüzleri ağ olmayup şermende vü şermsâr olmalarına ve eşkıyâyıla ülfet ve nâdân ile 'işret eyleyüp mestâne da'vâ-yı şecâ'at ve iddi'â-yı şehâmet iden kılıç²⁵⁵ kekezlerün ve deli g.tlerün şıraya s.kilmelerine ve kün-i bevâşır-nihâd ve kîr-i taqviyyet-nijâd ile ittilhâd üzre olmayup mâbeynlerinde nifâk u şikâk ve ħarb u kıtâl ve ceng ü cidâl vâқи' olup ihtimâldür ki kıan seyl-i firâvân gibi cerâyân itmesine ve'l-ĥâşıl kekezlerde ibtizâl, muğlimânda infi'âl, me'bünânda keder²⁵⁶ ü kelâl vâқи' olup meskeşler ħarâb ve pezevenkler bî-tâb ve mey-ĥâneler bî-şarâb ve müşteriler nâ-yâb olmasına ve bu ĥuşûfuğ ĥükmi Şofyanoz ve Taḫavla mey-ĥâneleri ve Sazlılimân ve Taşpışgün²⁵⁷ (?)

²⁴⁶ nâ-çâr AE: -M.

²⁴⁷ olmadukları ecilden M: olmayup AE.

²⁴⁸ silâh u yarağ M: -AE.

²⁴⁹ ve düzd-i bî-bâk kın kesmege şüret viremeyüp AE: tüz-dest olup M.

²⁵⁰ idüp AE: eyleyüp M.

²⁵¹ ve ba'zıları nâ-çâr ağalara hıdmetkâr olup hıdmet 'uhdesinden daħi gelmege kâdir olmadukları ecilden raht u esbâb, silâh u yarağ kaldırıp firâr itmelerine ve ba'zıları çâpük ü çâlâk ve düzd-i bî-bâk kın kesmege şüret viremeyüp yan kesmege ve şarık kapmağa heves idüp 'âkıbet boğazı ele virmelerine ve AE, M: -İ.

²⁵² derâhim ü AE, M: -İ.

²⁵³ zücret ü AE, İ: -M.

²⁵⁴ sebebden AE, M: ecilden İ.

²⁵⁵ şehâmet iden kılıç AE, İ: şöhret iden qahpe M.

²⁵⁶ keder İ, M: küdüret AE.

²⁵⁷ Taşpışgün AE, İ: -M.

ve Ketenciler ve Maḳrahori ve Beşiktaş²⁵⁸ semtlerinde olup müddet-i te'şîr yetmiş üç gün ve mu'azzam nuḥüseti otuz dört gün mütemâdî²⁵⁹ ola.

Sonuç

Edebiyat tarihi araştırmacılarının temel kaynaklarından olan şu'arâ tezkireleri dikkatli tetkik edildiğinde bugün itibariyle malumat sahibi olunmayan çeşitli türlerdeki eserlere rastlamak mümkündür. Sehî Bey ve Âşık Çelebi'nin aktardıklarından yola çıkılarak yapılan araştırmalar neticesinde edebiyat tarihimiz boyunca sadece üç müstakil örneği tespit edilebilen mizahî takvimlere ulaşılmıştır. İlk örneğini XV. asırda Vahyî'nin, ikincisini XVI. yüzyılda Nasûhî'nin ve üçüncüsünü XVII. asırda Küfrî-i Bahâyî'nin kaleme aldığı bu takvimler, farklı bir perspektifle ele alınmaları ve ihtiva ettikleri mizahî öğeler sebebiyle dikkat çekicidir. Bilhassa yazıldıkları devirlerdeki esnafların isimlerini bildirmeleri açısından kıymetlidir. Günümüzde kullanılmayan birçok deyim bu metinlerde örneğine rastlamak mümkündür. Ayrıca seci dışındaki edebî sanatların mensur eserlerde başarılı şekilde kullanıldığı nadir örneklerdendir. Vahyî'nin takvimi ilk eser olması hasebiyle değerlidir. Nasûhî'nin takvimi ise hem müstakil bir isme sahip olması hem de hiciv ve mizahî öğelerin sıklıkla ve gayet başarılı şekilde ifade edilmesi sebebiyle türünün en seçkin örneğidir. Küfrî-i Bahâyî'nin takvimi ise hiciv, mizah ve müstehcen unsurların terkibi hüviyetindedir. Bir ahkâm takviminde bulunması gerekenleri aynen mizahî olarak tertip etmiş olan Küfrî-i Bahâyî'nin eserinin nüshalarının fazla olması beğenildiğinin işaretidir. Ayrıca bu metin, mizahî takvim türünün tam hâliyle günümüze ulaşmış yegâne örneğidir.

²⁵⁸ Ketenciler ve Maḳrahori ve Beşiktaş M: -AE, -İ.

²⁵⁹ mütemâdî İ: müstemirr M: -AE.

KAYNAKÇA

- AKGÜR, A. Necati (2010), "Takvim", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, C. 39.
- AYDÜZ, Sâlim (2006), "Müneccimbaşı", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, C. 32.
- AYDÜZ, Sâlim (1995), "Osmanlı'da Müneccimbaşılık", Osmanlı Bilimi Araştırmaları, S. 1.
- BİLKAN, Ali Fuat (2016), Fakihler ve Sofuların Kavgası 17. Yüzyılda Kadızâdeliler ve Sivâsiler, İletişim Yay., İstanbul.
- BOYRAZ, Şeref (2010), "12 Hayvanlı Türk Takvimi ve Kehanet", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, S. 3.
- ÇAVUŞOĞLU, Semiramis (2001), "Kadızâdeliler", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, C. 24.
- EKİNCİ, Ramazan (2014), "Bahâyî Küfrî Hasan Çelebi", Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü <http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=501> (erişim tarihi: 03.05.2016).
- _____ (2014), "Türk Hiciv Edebiyatının Sıra Dışı Bir Şairi: Küfrî-i Bahâyî ve Eserlerinden Örnekler", İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Mecmuası, C. 24.
- KILIÇ, Filiz (hızl.) (2010), Âşık Çelebi, Meşâ'irü'ş-Şu'arâ, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, C. 1-2.
- KORTANTAMER, Tunca (2002), "Kuruluşundan Tanzimata Kadar Osmanlı Dönemi Türk Mizahının Kısa Bir Tarihi", Türkler, Yeni Türkiye Yay., C. 11.
- KÖKSAL, M. Fatih (2013), "Nasûhî", Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü <http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=458> (erişim tarihi: 03.05.2016).
- KÖKSAL, M. Fatih (2013), "Vahyî", Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü <http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=343> (erişim tarihi: 03.05.2016)
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad, (2004) "Türklerde Halk Hikâyeciliğine Ait Bazı Maddeler", Edebiyat Araştırmaları 1, Akçağ Yay., Ankara.
- KUT, Günay (hızl.) (1978), Heşt Bihişt- The Tezkire By Sehi Beg, Harvard Üni. Yay.

LEVEND, Agâh Sırrı (1970), “Divan Edebiyatında Gülmece ve Yergi”, TDAY Belleten.

SERTOĞLU, M. (1986), Osmanlı Tarih Lugati, Enderun Kitabevi, İstanbul.

TURAN, Osman (2004), Oniki Hayvanlı Türk Takvimi, Ötüken Yay., İstanbul.

YILMAZ, Mehmet (2008), Kültürümüzde Arapça ve Farsça Asıllı Vecizeler Sözlüğü, Sütun Yay., İzmir.

YILMAZ, Mehmet (2013), Kültürümüzde Âyet ve Hadisler, Kesit Yay., İstanbul.